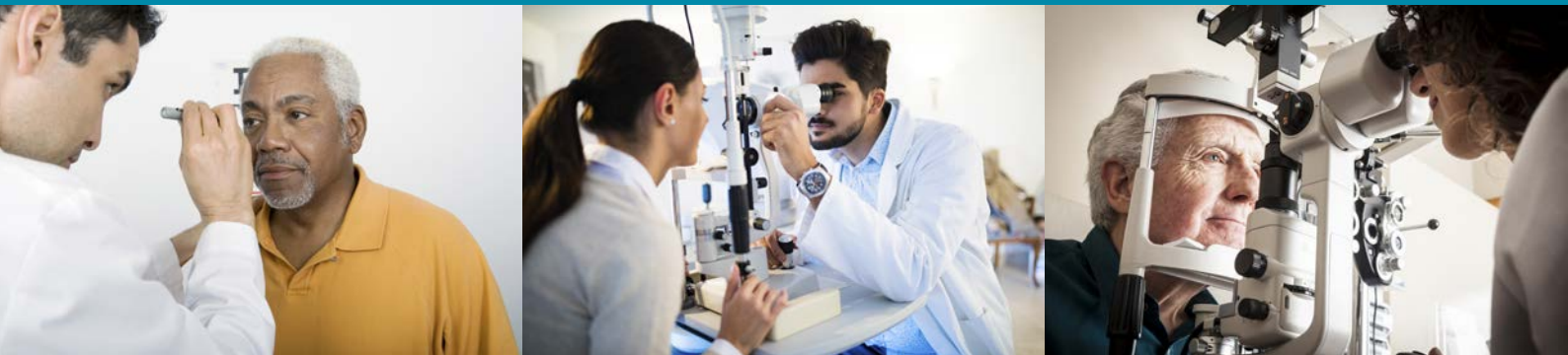

Gofal Iechyd Llygaid GIG Cymru

Dull Gweithredu ar gyfer Gwasanaethau
Optometreg yn y Dyfodol

Rhagair

Nid ydym bellach yn byw yn y byd y cynlluniwyd y GIG ar ei gyfer yn wreiddiol. Mae pobl yn byw yn hwy, gall y maes meddygaeth wneud llawer mwy, mae technoleg yn trawsnewid ein ffordd o fyw, ac mae ein ffyrdd o fyw a'n disgwyliadau wedi newid. Dylai gwasanaethau gan wahanol ddarparwyr bellach fod wedi'u cydgysylltu'n ddi-fwlch a mynd y tu hwnt i wasanaethau gwreiddiol er mwyn gwneud gwahaniaeth i'r ffactorau cymdeithasol ac economaidd sy'n dylanwadu ar iechyd, llesiant a chyfleoedd bywyd unigolion. Mae pandemig Covid-19 wedi atgyfnerthu'r angen i ddiwygio.

Ein huchelgais o 2020 ymlaen yw dod â gwasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol ynghyd, wedi'u cynllunio a'u darparu yn seiliedig ar anghenion a hoffterau unigolion, gyda llawer mwy o bwyslais ar gadw pobl yn iach.

Mae unigolion yn hunanreoli eu hiechyd a'u llesiant eu hunain, yn rhan bwysig o'n huchelgais i gwmpasu'n llawn amcanion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, i "feddwl am y tymor hir, gweithio'n well gyda phobl a chymunedau a chyda'i gilydd, ceisio atal problemau a dilyn dull gweithredu cyson. Bydd hyn yn ein helpu ni i greu Cymru yr ydym i gyd eisiau byw ynddi, nawr ac yn y dyfodol."

Mae gan optometreg rôl allweddol o ran cyflawni nodau "Cymru Iachach" drwy ddarparu gofal llygaid. Mae'r rôl wedi datblygu'n sylweddol ers cyflwyno Gwasanaeth Gofal Llygaid Cymru, gan alluogi optometreg i fod yn bwynt cyswllt cyntaf mewn gofal sylfaenol i gleifion â phroblemau llygaid. Yng Nghymru, rydym yn ffodus bod gennym fynediad da at wasanaethau optometreg, lle mae optometryddion yn helpu i ganfod, trin a rheoli clefydau'r llygaid yn gynnar er mwyn atal atgyfeiriadau diangen a lleihau rhestrau aros. Mae optometryddion yn rhan annatod o drawsnewid gwasanaethau gofal llygaid a datblygiad parhaus gofal yn nes at y cartref. Er bod heriau o ran sicrhau mynediad amserol i gleifion at yr holl wasanaethau gofal llygaid, mae pob aelod o'r tîm clinigol sy'n darparu gwasanaethau ar hyd llwybr y claf yn cydweithredu i weithio hyd eithaf ei drwydded glinigol berthnasol.

Bydd yr heriau, y mae Llywodraeth Cymru a GIG Cymru yn mynd i'r afael â nhw gyda'i gilydd, yn cael eu cyfoethogi ymhellach drwy berthnasoedd ehangach a dyfnach sy'n cael eu meithrin a'u cryfhau gan y tîm clinigol. Ar draws pob llwybr gofal llygaid, rhaid i dimau clinigol weithio gyda'i gilydd yn ddi-dor gan ddefnyddio eu set sgiliau lawn a gweithio mewn ffyrdd newydd ac arloesol. Mae newid yn digwydd dros amser ac nid yw'n dwyn ffrwyth yn gyflym nac yn hawdd, fodd bynnag, mae ymdeimlad cryf o werthoedd

cyffredin a pherchnogaeth ar draws y tîm clinigol. O'r herwydd, cynhyrchwyd y ddogfen hon mewn cydweithrediad â'r holl randdeiliaid allweddol ar gyfer gofal llygaid yng Nghymru gan gynnwys; Llywodraeth Cymru, GIG Cymru, Addysg a Gwella Iechyd Cymru, Pwyllgor Optometreg Cymru, Optometreg Cymru, Coleg yr Optometryddion a Choleg Brenhinol Offthalmolegwyr Cymru.

Mae'r teulu gofal llygaid yn cydnabod maint yr her a'r gofynion i fodloni uchelgeisiau'r papur trawsnewid hwn er mwyn sicrhau bod pob dinesydd ledled Cymru yn ganolbwynt i'n holl ystyriaethau wrth inni symud ymlaen.

Vaughan Gething

Crynodeb Gweithredol

Ym mis Ionawr 2018, cyhoeddwyd yr 'Adolygiad Seneddol o Iechyd a Gofal Cymdeithasol' ar 16 Ionawr 2018. Galwodd ymateb Llywodraeth Cymru: 'Cymru Iachach: ein Cynllun Iechyd a Gofal Cymdeithasol' am fodelau newydd beiddgar o iechyd a gofal cymdeithasol di-dor ar lefelau lleol a rhanbarthol.

Ers hydref 2019, mae Llywodraeth Cymru, gan weithio gyda'r holl randdeiliaid, wedi cwmpasu sut y dylai dyfodol gwasanaethau gofal llygaid edrych o safbwynt cleifion ar draws y llwybr gofal llygaid sylfaenol ac eilaidd yng Nghymru.

Mae'r papur trawsnewid hwn yn nodi ein disgwyliadau ar gyfer darparu gwasanaethau gofal llygaid dros y degawd nesaf. I lywio ein dull gweithredu, rydym wedi ystyried a dysgu o'r hyn yr ydym wedi'i wneud, ddoe a heddiw ac wedi edrych ar y sefyllfa bresennol o ran mynediad gan y boblogaeth, y galw, triniaethau, technolegau a chanlyniadau.

1. Bydd adeiladu ar ffocws iechyd llygaid Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru, gan ymgorffori gwaith atal, llesiant ac offer gwella ansawdd ar draws gwasanaethau optometreg, yn hwyluso gwell canlyniadau i gleifion a llai o alw am wasanaethau gofal llygaid mewn ysbytai, a fydd yn cael eu hategu ymhellach gan adolygiad systematig a pharhaus.
2. Dros y 5 mlynedd diwethaf, mae niferoedd cynyddol o optometryddion wedi ennill cymwysterau uwch ychwanegol yn y meysydd retina meddygol, glawcoma a phresgripsiynu annibynnol. Mae hwn yn gam sylweddol tuag at wasanaeth optometreg sy'n gysylltiedig ag iechyd llygaid yng Nghymru. Mae uwchsgilio clinigwyr i weithio hyd eithaf eu trwydded, yn golygu bod optometreg mewn sefyllfa ddelfrydol i drawsnewid llwybrau gofal llygaid ymhellach a chyflawni egwyddorion 'Cymru Iachach'.
3. Mae'r cynnydd yn y garfan oedrannus o'r boblogaeth a'r cynnydd yng nghyffredinrwydd clefyd llygaid, yn gofyn am weithlu i reoli clefyd llygaid ar gyfer y boblogaeth, gyda phob aelod o'r teulu gofal llygaid yn gweithio hyd eithaf eu trwydded yng Nghymru.
4. Mae'r gweithlu optometreg gofal sylfaenol yn cynyddu, gydag 875 o ymarferwyr yn cynnal profion llygaid y telir amdanynt gan y GIG ar 31 Rhagfyr 2018, sef 34 yn fwy nag yn y flwyddyn flaenorol a chynnydd o 19.2% ers mis Rhagfyr 2008.
5. Y flaenoriaeth yw parhau i ymgorffori nodau "Cymru Iachach" a "Law yn Llaw at Iechyd: Cynllun Cyflawni Gofal Llygaid 2013-20"; darparu gofal iechyd llygaid yn agos at gartref y claf; atal atgyfeiriadau diangen at

- feddygon teulu ac ysbytai; sicrhau mynediad amserol i driniaeth arbenigol ar gyfer clefyd llygaid sy'n achosi dallineb sydd ond yn gallu cael ei darparu gan offthalmolegydd.
6. Cefnogi dull o hunanreoli gofal llygaid i ddinasyddion yng Nghymru gan fod ganddynt rôl allweddol o ran diogelu eu hiechyd eu hunain, dewis triniaethau priodol a rheoli cyflyrau hirdymor. Mae hunanreoli yn derm a ddefnyddir i gynnwys yr holl gamau a gymerir gan unigolion i adnabod, trin a rheoli eu hiechyd eu hunain. Gallant wneud hyn yn annibynnol neu mewn partneriaeth â'r system gofal iechyd.
 7. Atal clefyd llygaid er mwyn annog y boblogaeth i gymryd camau ataliol i osgoi colli golwg yn barhaol a fyddai'n cael effaith ar ansawdd eu bywydau ac economïau lleol pe na bai'n cael ei ganfod yn gynnar.
 8. Nod pob llwybr gofal llygaid yw sicrhau gostyngiad o 1/3 yn nifer yr atgyfeiriadau i adrannau llygaid ysbytai, a chynyddu capasiti yn adrannau llygaid ysbytai drwy ryddhau 35,000 o apwyntiadau dilynol drwy fonitro, rheoli a thriniaeth mewn gofal sylfaenol.
 9. Fel rhan o drawsnewidiad, bydd diwygio'r contract yn gwireddu'r weledigaeth ar gyfer gwasanaethau gofal iechyd llygaid GIG Cymru yn llawn, gan symud i fodel gwasanaeth sy'n briodol yn glinigol yn seiliedig ar egwyddorion "Cymru Iachach" a saith nod llesiant Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru).
 10. Rhaglen newydd i ddatblygu'r proffesiwn yn barhaus, dan arweiniad Addysg a Gwella Iechyd Cymru (AaGIC), gydag ymarfer myfyriol, mentora a mynediad at addysg a gwella sgiliau o ansawdd uchel.
 11. Cyfleoedd ar gyfer lleoliad mewn amrywiaeth o leoliadau gan integreiddio optometryddion ac offthalmolegwyr yn llawn i ddatblygu sgiliau a phrofiad i'r rhai sy'n ymgymryd â chyfrifoldebau clinigol ychwanegol, er enghraifft, presgripsiynu annibynnol.
 12. Datblygu arweinwyr ym maes optometreg i hyrwyddo a symud y proffesiwn ymlaen gyda mynediad at raglenni arweinyddiaeth ar y cyd ag AaGIC.
 13. Adolygu strwythurau clystyrau gofal sylfaenol i alluogi integreiddio gwasanaethau optometreg yn llawn gyda phwyslais ar anghenion a chanlyniadau cleifion ar lefel poblogaeth leol.
 14. Bydd newidiadau deddfwriaethol i Wasanaethau Offthalmig Cyffredinol, Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru a Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru yn galluogi gwneud diagnosis o ystod ehangach o gyflyrau llygaid mewn gofal sylfaenol, a thrin a rheoli'r cyflyrau hynny, a byddant yn sail i'r cwmpas angenrheidiol o wasanaethau optometreg ym mhob clwstwr i alluogi pob agwedd ar ddiwygio'r contract.

Gofal Iechyd Llygaid GIG Cymru: Dull Gweithredu ar gyfer Gwasanaethau Optometreg yn y Dyfodol

Y sefyllfa:

1. Mae gofal iechyd llygaid yn y maes gofal sylfaenol yng Nghymru wedi datblygu'n sylweddol dros yr 20 mlynedd diwethaf ers cyflwyno Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru. Gyda Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru a'r gwelliannau cysylltiedig mewn gofal cleifion, mae optometryddion yn gallu trin a rheoli mwy o gleifion mewn gofal sylfaenol yn ddiogel. Buddsoddwyd yn sylweddol mewn gofal sylfaenol ac eilaidd gan Lywodraeth Cymru, GIG Cymru ac Addysg a Gwellu Iechyd Cymru (AaGIC), i wella datblygiad proffesiynol, dulliau gweithio integredig ac i ddatblygu modelau gwasanaeth newydd.
2. Bydd adeiladu ar ffocws iechyd llygaid Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru, gan ymgorffori gwaith atal, llesiant ac offer gwella ansawdd ar draws yr holl wasanaethau optometreg, yn hwyluso gwell canlyniadau i gleifion a llai o alw am wasanaethau Ymarfer Cyffredinol mewn gofal sylfaenol yn ogystal â gwasanaethau gofal llygaid arbenigol mewn ysbytai.
3. Mae nifer yr optometryddion sy'n ennill cymwysterau uwch ychwanegol ym meysydd retina meddygol, glawcoma a phresgripsiynu annibynnol wedi cynyddu o flwyddyn i flwyddyn. Mae'r symudiad sylweddol tuag at wasanaeth optometreg sy'n gysylltiedig ag iechyd llygaid gan weithlu wedi'i uwchsgilio yn galluogi'r tîm clinigol i weithio hyd eithaf eu trwydded. Mae optometreg mewn sefyllfa ddelfrydol i drawsnewid llwybrau gofal llygaid ymhellach a chyflawni'r egwyddorion darbodus sy'n sail i nodau 'Cymru Iachach'.
4. Mae'r ystadegau iechyd synhwyrdd (*gofal llygaid a gofal clyw*) a gyhoeddir bob dwy flynedd, (Atodiad 1) yn dangos cynnydd yn y gweithlu optometreg gofal sylfaenol, gydag 875 o ymarferwyr yn cynnal profion llygaid y telir amdanynt gan y GIG ar 31 Rhagfyr 2018, 34 yn fwy nag yn y flwyddyn flaenorol a chynnydd o 19.2% ers mis Rhagfyr 2008.
5. Mae data demograffig Cymru (Atodiad 2) yn disgrifio poblogaeth bresennol Cymru a'r boblogaeth yn y dyfodol. Mae ffigurau gan Goleg Brenhinol yr Offthalmolegwyr a Sefydliad Cenedlaethol Brenhinol y Deillion, yn rhagweld cynnydd sylweddol mewn clefyd llygaid dros y 30-50 mlynedd nesaf, yn gysylltiedig â charfan fwy oedrannus o gleifion a chynnydd yn y boblogaeth.
6. Mae Atodiad 1 hefyd yn disgrifio'r sefyllfa bresennol ar gyfer cleifion sy'n defnyddio gwasanaethau gofal llygaid ar draws y meysydd gofal sylfaenol ac eilaidd. I grynhoi, mae'r ystadegau'n dangos bwlch cynyddol rhwng y galw am wasanaethau gofal llygaid arbenigol mewn ysbytai a'r capasiti i ddarparu gofal o'r fath.

7. Mae poblogaeth gynyddol oedrannus a chynnydd mewn clefyd llygaid, yn gofyn i weithlu reoli clefyd llygaid fel tîm clinigol, gyda phob aelod o'r teulu gofal llygaid yn gweithio hyd eithaf eu trwydded ac ond yn gweld cleifion a ddylai gael eu gweld ganddyn nhw a neb arall.

Nod: (Atodiad 4)

8. Er mwyn i'r uchelgeisiau yn y papur hwn gael eu gwireddu, y flaenoriaeth yw parhau i ymgorffori nodau "*Cymru Iachach*" a "*Law yn Llaw at Iechyd: Cynllun Cyflawni Gofal Llygaid 2013-20*". Hynny yw, darparu gofal iechyd llygaid yn agos at gartref y claf; atal atgyfeiriadau diangen at feddygon teulu ac ysbytai, sicrhau mynediad amserol i driniaeth arbenigol ar gyfer clefyd llygaid sy'n achosi dallineb sydd ond yn gallu cael ei darparu gan offthalmolegydd.
9. Er mwyn datblygu gwaith yn gyflym, a hwyluso ein dull cenedlaethol ar gyfer gwasanaethau gofal iechyd llygaid ledled Cymru, mae gweithlu cwbl integredig, a llwybrau gofal llygaid heb ffiniau o'r pwys mwyaf. Yr egwyddor sylfaenol yw sicrhau bod 'iechyd llygaid' yn ganolbwynt i ofal llygaid da a bod gweithwyr iechyd proffesiynol yn gweithio gyda'i gilydd ar draws pob llwybr gofal llygaid i ddarparu gofal priodol ac i gleifion dderbyn y canlyniadau gorau posibl.
10. Er mwyn galluogi'r newid hwn tuag at ddull cwbl glinigol o ofal iechyd llygaid, mae'n hanfodol adeiladu ar y modelau darparu gwasanaeth cyfredol mewn optometreg a chael gwared ar rwystrau i newid.

Y Claf	Y Proffesiwn Optometreg	Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty
Mynediad at wasanaethau gofal llygaid yn agos at y cartref.	Newidiadau i delerau'r Gwasanaeth Offthalmig Cyffredinol a chyfarwyddiadau deddfwriaethol Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru, er mwyn gallu rheoli, trin a gwneud diagnosis o ystod eang o gyflyrau llygaid yn y maes gofal sylfaenol.	Perthynas waith agosach ag optometryddion a thimau amlddisgyblaeth gofal llygaid, wedi'i gwella drwy fannau hyfforddi integredig a llif cyson o'r timau amlddisgyblaeth yn cefnogi adrannau llygaid mewn ysbytai.
Mynediad amserol i'r holl wasanaethau gofal llygaid.	Datblygiad proffesiynol parhaus wedi'i gysoni â chwmpas ymarfer gyda chefnogaeth a mentora gan gymheiriaid.	Trefniadau llywodraethu clinigol ar y cyd wedi'u hymgorffori ym mhob llwybr gofal llygaid.
Dull hunanofal o ymdrin â gofal llygaid. Mae gan ddinasyddion yng Nghymru rôl allweddol o ran diogelu eu hiechyd eu hunain, dewis triniaethau priodol a rheoli cyflyrau hirdymor. Mae hunanofal yn derm a ddefnyddir i gynnwys yr holl gamau a gymerir gan unigolion i adnabod, trin a rheoli eu hiechyd eu hunain, yn annibynnol neu mewn partneriaeth â'r system gofal iechyd.	Cyfleoedd ar gyfer arweinyddiaeth a lleoliadau i ddatblygu dysgu a sgiliau ymhellach.	Mae strwythurau byrddau iechyd priodol ar lefelau lleol, rhanbarthol a chenedlaethol i alluogi arweinyddiaeth glinigol gadarn ar lwybrau gofal llygaid yn hwyluso gofynion hyfforddi a lleoliadau a threfniadau mentoriaeth. Cynghorwyr Optometrig arweiniol byrddau iechyd i weithio ym maes cyd-gynhyrchu ar draws y proffesiynau i sicrhau bod llwybrau gofal llygaid yn cael eu hintegreiddio'n ddidrafferth.
Atal clefyd llygaid i annog y boblogaeth i gymryd camau ataliol er mwyn osgoi colli golwg yn barhaol a fyddai'n cael effaith ar economïau lleol ac ansawdd bywyd pe na bai'n cael ei ganfod yn gynnar.	Data TG ac offer digidol i hwyluso gofal cleifion ar hyd y llwybr gofal llygaid.	Cleifion yn cael eu hatgyfeirio at ymyrraeth arbenigol dim ond pan fo angen clinigol am hynny.
Canfod, gwneud diagnosis, trin a rheoli cyflyrau'r llygaid yn gynnar mewn optometreg gofal sylfaenol, gan optometryddion ac optegwyr lensys cyffwrdd sydd wedi'u hyfforddi'n briodol.	Gwell trefniadau gweithio rhwng optometryddion a chlystyrau gofal sylfaenol i sicrhau bod pob agwedd ar ofal yn cael ei hystyried a'i chydlynu ar gyfer eu darparu.	Mwy o gapasiti i wasanaethau arbenigol reoli cleifion a gweithio hyd eithaf eu trwydded.

Y Claf	Y Proffesiwn Optometreg	Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty
Cywiro golwg; optometrydd yn rhagnodi teclyn optegol pan fo angen clinigol am hynny.	Adeiladu ar drefniadau llywodraethu clinigol ac ymchwil presennol i sicrhau bod ansawdd yr holl wasanaethau gofal llygaid yn gwella.	Data TG ac offer digidol i hwyluso gofal cydgysylltiedig cleifion ar hyd y llwybr gofal llygaid.
Llwybr gofal llygaid cwbl integredig lle y trosglwyddir gofal yn ddi-dor gyda chyfathrebu priodol rhwng gweithwyr iechyd proffesiynol a gofal cymdeithasol pan gaiff claf ei atgyfeirio.	Cynghorwyr Optometrig arweiniol byrddau iechyd i weithio ym maes cydgynhyrchu ar draws y proffesiynau i sicrhau bod llwybrau gofal llygaid yn cael eu hintegreiddio'n ddidrafferth.	Llai o risg o ddigwyddiadau difrifol a niwed i gleifion.
Dilyniant gofal wedi'i rannu rhwng optometreg ac adrannau llygaid mewn ysbytai pan fo hynny'n glinigol briodol, yn nes at gartref y claf.	Perthynas waith agosach ag offthalmolegwyr a'r tîm gofal llygaid amlddisgyblaethol.	
Profiad claf sy'n seiliedig ar gyfathrebu effeithiol a chyfranogiad gweithredol mewn penderfyniadau am eu gofal a'u triniaeth eu hunain, a gyd-gynhyrchir rhwng gweithwyr proffesiynol a chleifion.		

Cyd-destun, Cefndir a Rhwystrau i Newid:

Cyd-destun

- 11.** Yng Nghymru, ein dogfennau strategol trosfwaol i lywio optometreg i'r unfed ganrif ar hugain yw "*Cymru Iachach*" a "*Ffyniant i Bawb*", sy'n seiliedig ar egwyddorion allweddol gofal iechyd darbodus. Mae'r dogfennau'n darparu cyfeiriad polisi ar gyfer darparu gofal iechyd llygaid integredig, o ansawdd, sy'n gynaliadwy a theg i ddinasyddion ledled Cymru.

Cefndir - Y Gwasanaethau Gofal Llygaid sylfaenol cyfredol yng Nghymru

- 12.** Mae Deddf Optegwyr 1989 yn rheoleiddio optometreg yn y DU. Rôl optometrydd yw archwilio llygaid, cynnal profion llygaid a rhoi presgripsiwn ar gyfer sbectol a lensys cyffwrdd i'r rhai y mae eu hangen arnynt (Cyngor Optegol Cyffredinol, 2015a). Yn ogystal, gall optometryddion ffitio sbectol a lensys cyffwrdd a rhoi cyngor ar bryderon ynghylch y golwg.

- 13.** Mae optometryddion yn y DU wedi'u hyfforddi i ganfod clefyd ocwlar ac annormaleddau a byddant yn atgyfeirio cleifion at ymarferydd meddygol os oes angen. Mae gan optometryddion rôl sylweddol o fewn gofal llygaid sylfaenol yn y DU, ac maent yn gyfrifol am y mwyafrif (tua 70%) o atgyfeiriadau i adrannau llygaid mewn ysbyty.

- 14.** Mae Atodiad 5 yn rhoi manylion y gwasanaethau cyfredol a ddarperir gan optometryddion, optegwyr cyflenwi ac optegwyr lensys cyffwrdd yng Nghymru.

Rhwysterau i Newid

Model Busnes Practisau Optometreg ¹

- 15.** Nid yw'r ffi bresennol ar gyfer prawf llygaid, a drafodir ar lefel y DU, yn talu cost darparu prawf llygaid.
- 16.** Mae hyn wedi arwain at y strategaeth model busnes ar gyfer practis optometreg o'r enw 'abwyd', sef offeryn marchnata i ddenu cwsmeriaid i'r practis i ysgogi gwerthiannau eraill mwy proffidiol, gan ddarparu gwasanaethau clinigol am ffi is a dibynnu ar werthu teclynau optegol er mwyn eu digolledu am gostau gwasanaeth, y gweithlu ac adeiladau.
- 17.** Mae practisau yn gosod gwahanol dargedau yn dibynnu ar eu cynigion a'u strategaethau gwerthu unigryw. Yn nodweddiadol byddai angen cyfradd drosi ar gyfer sbectolau (canran y profion llygaid/archwiliadau llygaid sy'n arwain at gyflenwi sbectol) o 62% - 75% er mwyn cynnal y model busnes traddodiadol. Amcangyfrifir bod tua dwy ran o dair o brofion llygaid yn arwain at brynu presgripsiwn sbectol newydd neu bresgripsiwn diwygiedig (Cydffederasiwn Optegol, 2013). Fodd bynnag, mae tystiolaeth gynyddol bod y farchnad ar-lein

¹ Patel, N., 2015. *EXPLORING BUSINESS MODELS TO PROVIDE A FOUNDATION FOR*. Doethuriaeth Prifysgol Aston.

bellach yn cyfrif am 12% o'r holl werthiannau sbectols a rhagwelir y bydd hyn yn cynyddu wrth i ddefnyddwyr chwilio am wasanaethau a theclynnau cost isel ²

- 18.** Mae ymchwil i farchnad Optometreg y DU (Mintel Group Ltd), yn awgrymu bod gwerthiannau sbectols yn cynrychioli tua 60% o gyfanswm gwerth y farchnad ac mae gwerthiannau lensys cyffwrdd yn cyfrif am 19%. Mae incwm o wasanaethau clinigol yn cynrychioli cyfran gymharol fach, tua 16% o gyfanswm yr incwm. Mae'n amlwg bod y proffesiwn yn dibynnu ar werthu teclynnau optegol (sbectols a lensys cyffwrdd), fel y brif ffynhonnell incwm a sefydlogrwydd gwasanaeth.
- 19.** Mae practisau yng Nghymru yn wynebu'r cyfyng-gyngor canfyddedig o dderbyn y ffi y cytunwyd arni'n genedlaethol ledled y DU am ddarparu prawf llygaid y Gwasanaeth Offthalmig Cyffredinol ar golled, a/neu golli cleifion i feddygfeydd eraill neu mewn rhai amgylchiadau, colli eu practis. Datblygir strategaethau 'abwyd' mewn nifer o fusnesau; fodd bynnag, ar gyfer y proffesiwn optometreg yng Nghymru mae'n amharu ar ddarparu mwy o wasanaethau 'iechyd llygaid' i ddinasyddion mewn gofal sylfaenol. Mae hyn wedi ychwanegu at yr ôl-groniad mewn apwyntiadau cleifion a'r oedi gydag apwyntiadau dilynol mewn adrannau llygaid ysbytai ledled Cymru (a gwledydd eraill y DU).

Pryderon ynghylch y model abwyd

- 20.** O dan reolau'r Cyngor Optegol Cyffredinol, rhaid rhoi presgripsiwn sbectol/lensys cyffwrdd i gleifion ar ôl eu hymgyngghoriad. Mae gan gleifion yr hawl i gymryd eu presgripsiynau a mynd i unrhyw bractis o'u dewis i'w cyflenwi. Fe wnaeth Deddf Iechyd a Nawdd Cymdeithasol 1984 ddadreoleiddio hysbysebu a chyflenwi sbectols er mwyn cynyddu cystadleuaeth, gan alluogi cleifion i fynd â'u presgripsiynau i bractisau cystadleuwyr eraill neu fanwerthwyr ar-lein. Mae hyn yn tanseilio'r model busnes traddodiadol oherwydd pryd bynnag y bydd claf yn mynd â'i bresgripsiwn i rywle arall, yna mae'n rhaid i gost y prawf llygaid gael ei sybsideiddio â phris sbectol a gyflenwir i rywun arall. Mae'r un peth yn berthnasol os na fydd canlyniad y prawf llygaid neu'r archwiliad llygaid yn arwain at bresgripsiwn am sbectol newydd neu pan fydd claf yn dewis peidio â diweddarau ei declynnau optegol. Mae Coleg yr Optometryddion³ yn annog cleifion i gael eu sbectol o'r un practis ag a roddodd y presgripsiwn iddynt er mwyn osgoi problemau os bydd anoddefgarwch i bresgripsiynau yn digwydd.
- 21.** Mae dibynnu'n fawr ar werthu sbectols yn creu pwysau masnachol ar bractisau optometreg, yn enwedig gan fod cystadleuaeth yn y farchnad yn parhau i fod yn chwyn. Yn wahanol i fferyllfeydd, nid oes proses ymgeisio ar gyfer cael 'mynediad i'r farchnad'. Mae yna bryderon y gallai'r model 'abwyd' gynyddu'r pwysau ar optometryddion i gyrraedd targedau trosi uchel.

² [Optometry Today article: Online spectacles sales increase by 2 percent](#)

The barriers and enablers that affect access to primary and secondary eye care services across England, Wales, Scotland and Northern Ireland. Adroddiad gan Shared Intelligence. Hayden C. Chwefror 2012

³ [College of Optometrists: the eye examination](#)

- 22.** Mae'r model abwyd wedi cyfyngu ar allu optometryddion i ehangu cwmipas eu gwasanaethau clinigol ar gyfer y GIG, gan nad oes gan ymarferwyr a rheolwyr practisau unrhyw ddewis arall ond ystyried bod gwasanaethau estynedig yn y gymuned yn llai proffidiol na gwasanaethau traddodiadol sy'n cynnig abwyd, oherwydd tybiaeth bod gan wasanaethau ychwanegol yn y gymuned gyfradd drosi is o ran sbectolau.
- 23.** Mae optometryddion yn ofalus wrth ystyried buddsoddi mewn cyfarpar newydd a chymwysterau uwch oherwydd pryderon ynghylch cost-ffeithiolrwydd y model busnes traddodiadol. Gall cyfarpar arloesol newydd fod yn ddud ac yn aml dim ond os oes ffioedd ychwanegol yn gysylltiedig â'i ddefnyddio y mae'n fforddiadwy.

Canfyddiadau'r cyhoedd

- 24.** Mae'r agwedd fanwerthu amlycaf ar bractisau optometreg y stryd fawr yn effeithio ar ganfyddiad y cyhoedd o ofal iechyd llygaid optometreg. Mae'r cyhoedd yn ymwybodol iawn o'r rôl sydd gan bractisau wrth werthu a chyflenwi teclynau optegol ac felly, canfyddiad y cyhoedd o optometryddion yw eu gwerthiannau manwerthu yn hytrach na'r gwasanaethau clinigol a'r arbenigedd ar ran GIG Cymru. Mae nifer o astudiaethau yn dangos diffyg ymwybyddiaeth y cyhoedd o iechyd llygaid ac mae llawer o bobl yn credu mai prif bwrpas prawf llygaid neu archwiliad iechyd llygaid yw adnewyddu sbectol neu fynd i'r afael â symptomau'n ymwneud â'r golwg.

Rhwystrau o ran Adrannau Llygaid mewn Ysbytai

- 25.** Yn draddodiadol, mae gwasanaethau llygaid mewn ysbytai wedi datblygu gan ddefnyddio model cyflawni dan arweiniad ymgynghorydd. Mae adolygiad o'r modelau traddodiadol hyn wedi tynnu sylw at y ffaith bod ffyrdd mwy effeithlon o ddarparu gwasanaethau. Yn lle hynny, mae gweithredu llwybrau gofal llygaid integredig di-dor rhwng gofal sylfaenol a gofal eilaidd yn sicrhau bod yr aelod clinigol cywir o'r tîm yn asesu cleifion a hynny yn y lleoliad mwyaf priodol, ac yn aml iawn nid adran llygaid mewn ysbyty fydd hyn.
- 26.** Bydd dull system gyfan, sy'n cael gwared ar rwystrau canfyddedig i alluogi gwasanaethau i gael eu darparu y tu allan i leoliad yr ysbyty gan weithwyr proffesiynol eraill sydd wedi'u hyfforddi'n briodol, yn darparu'r canlyniadau gorau posibl i gleifion. Rhaid i'r claf fod yn ganolog i'r holl wasanaethau a ddarperir waeth beth yw'r lleoliad. Rhaid i'r holl wasanaethau a ddarperir mewn ysbyty a phractisau optometreg fod ar atal clefyd llygaid y gellir ei osgoi i gleifion.
- 27.** Mae tystiolaeth yn dangos bod y dull hwn o ddod i gysylltiad â chleifion yn cael ei groesawu gan gleifion ac yn grymuso'r tîm clinigol cyfan. Mae angen ffordd newydd o weithio gyda chleifion sydd wedi'u grymuso a thimau clinigol wedi'u cefnogi gan brosesau effeithiol a chadarn, er enghraifft, data TG ac offer digidol.

28. Ni all modelau gofal mewn ysbytai barhau i ddarparu gwasanaethau yn yr un modd. Mae'r dystiolaeth gyfredol hefyd yn dangos diffyg difrifol o ystadau a chyfarpar, ynghyd â dim digon o offthalmolegwyr yn cael eu hyfforddi i'w recriwtio yn y dyfodol er mwyn mynd i'r afael â'r galw cynyddol gan gleifion (Atodiad 3).

Dadansoddiad:

Diwygio'r Contract Optometreg Gofal Sylfaenol

29. Fel y disgrifiwyd yn gynharach yn y papur hwn, nod diwygio'r contract yw creu gwasanaeth clinigol gyda'r pwyslais ar iechyd llygaid. Mae pob maes o'r ddarpariaeth gyfredol (Gwasanaeth Offthalmig Cyffredinol, Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru, Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru ac archwiliadau preifat) yn bwysig er mwyn gwireddu'r trawsnewidiad hwn i gyflawni nodau allweddol 'Cymru Iachach' a'n huchelgais gyffredinol.

Gwella Ansawdd

30. Mae gwella ansawdd yn rhan hanfodol o lywodraethu gwasanaethau, a bydd angen offer priodol ar optometreg er mwyn galluogi hyn i fod yn effeithiol ac yn gadarn. Bydd fframweithiau ymchwil a gwerthuso yn seiliedig ar ymarfer ac archwiliad clinigol adroddadwy o wasanaethau yn cael eu hymgorffori yn yr holl lwybrau gofal llygaid a mecanweithiau cytundebol. Rhaid i hyn fod yng nghydestun y rhaglen addysg ar bob lefel, fel bod optometryddion y dyfodol yn ymuno â'r gweithlu fel gweithwyr proffesiynol sy'n barod i reoli cleifion yn glinigol o fewn gofal sylfaenol ar y diwrnod cyntaf a pharhau i'w cefnogi ar eu taith barhaus. Bydd Gwella Ansawdd yn sbarduno'r proffesiwn a'r gwasanaethau i sicrhau gwelliant parhaus ym mhob agwedd ar optometreg.

31. Mae Atodiad 6 yn manylu ar y senarios clinigol newydd drwy ddiwygio'r contract. Rhoddir crynodeb o'r rhain isod.

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 1

32. Prif achosion colli golwg yng Nghymru a ledled y DU yw⁴:

- Gwall plygiannol heb ei gywiro (39%)
- Dirywiad Macwlaidd sy'n Gysylltiedig ag Oedran (23%)
- Cataract (19%)
- Glawcoma (7%)
- Clefyd diabetig y llygaid (5%)

33. Mae'n bwysig cydnabod arwyddocâd cywiro golwg gyda theclyn optegol; mae dros hanner yr achosion cofrestredig o golli golwg yn y byd i'w briodoli i wall plygiannol heb ei gywiro (sbectol a lensys cyffwrdd). Yng Nghymru, mae gan gywiro gwall plygiannol oblygiadau mawr o ran gallu unigolion i gyflawni eu potensial addysgol a chymdeithasol yn llawn, diogelwch cleifion oherwydd baglu a chwympo a'r gallu i gyflawni gweithgareddau o ddydd i ddydd yn ddiogel, er enghraifft gyrru. Mae yna effeithiau economaidd hefyd er enghraifft gallu gweithio'n ddiogel. Mae gan y prawf llygaid arferol hefyd ran bwysig i'w chwarae

⁴ RNIB - See differently. 2020. [Sight loss data tool](#)

o ran dod o hyd i achosion manteisgar ar gyfer iechyd cyffredinol ac iechyd ocwlar i gleifion.

34. Rhaid adeiladu ar elfennau prawf golwg y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol cyffredol drwy gyflwyno elfennau ychwanegol, y gellir dirprwyo rhai ohonynt. Byddai hyn yn sicrhau bod optometreg yn cyd-fynd â'r Gwasanaethau Meddygol Cyffredinol, y Gwasanaethau Deintyddol a Fferylliaeth. Trafodaethau gofal llygaid ataliol a ffordd iach o fyw er enghraifft,

- Rhoi'r Gorau i Smygu
- Pwysedd gwaed
- Trafodaethau am ffordd o fyw (gordewdra, bwyta'n iach, alcohol)
- Unigrwydd ac ynysigrwydd
- Baglu a chwmpo
- Diogelu rhag goleuni uwchfioled

35. Yn ogystal, mae angen i gynlluniau rheoli unigol sy'n seiliedig ar asesiad cynhwysfawr o anghenion cleifion gael eu cydgynhyrchu rhwng y claf a'r ymarferydd. Bydd hyn yn pennu a fydd angen apwyntiad ail-alw ar gleifion yn seiliedig ar angen.

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 2 (Gwasanaethau Golwg Gwan Cymru)

36. Mae Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru yn wasanaeth golwg gwan yn y maes gofal sylfaenol a ariennir gan y GIG, a ddarperir gan ymarferwyr (optometryddion, optegwyr cyflenwi ac ymarferwyr meddygol offthalmig) ledled Cymru. Nod y gwasanaeth yw cynnal annibyniaeth pawb sydd â nam ar eu golwg neu sydd wedi colli eu golwg drwy ddarparu cymhorthion golwg gwan, cyfeirio pobl at wasanaethau eraill a chynnig gwybodaeth am fyw bob dydd gyda chyflyrau llygaid.

37. Mae ymarferwyr hefyd yn cyfeirio at weithwyr proffesiynol eraill ac mae ganddynt gysylltiadau agos â gwasanaethau sy'n darparu cymorth a chefnogaeth ychwanegol gan gynnwys gwasanaethau cymdeithasol, Swyddog Adsefydlu ar gyfer Nam ar y Golwg i ddarparu gwasanaethau adsefydlu a sefydlogi arbenigol, y trydydd sector, adrannau llygaid mewn ysbytai (ar gyfer y bobl hynny sy'n dymuno cael eu hardystio fel pobl sydd â nam ar y golwg neu nam difrifol ar y golwg), gwasanaethau addysg neu wasanaethau cyflogaeth.

38. Mae Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru yn wasanaeth sy'n arwain y byd ar gyfer plant ac oedolion sydd â nam ar eu golwg neu sydd wedi colli eu golwg. Mae'r gwasanaeth yn galluogi unigolion i gyflawni eu potensial yn llawn o ran addysg a chyflogaeth ynghyd â'u potensial cymdeithasol. Mae adeiladu ar y gwasanaeth presennol i gefnogi annibyniaeth a gofal cleifion ymhellach yn nes adref yn elfen bwysig o'r broses barhaus o ddiwygio gwasanaethau a'r contract.

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 2 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

39. Cyflwynwyd y gwasanaethau Archwiliadau Iechyd Llygaid yng Nghymru fel gwasanaethau estynedig i atal colli golwg drwy ganfod clefyd llygaid yn gynnar, hysbysu neu atal atgyfeiriadau at wasanaethau arbenigol ac i gefnogi adrannau llygaid mewn ysbytai i fonitro clefyd llygaid risg isel.

40. Mae adeiladu ar wasanaethau cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru yn ganolog i ddiwygio'r contract.

Rheoli a thrin cyflyrau mewn gofal sylfaenol

41. Mae gwasanaeth cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru yn galluogi optometryddion i ailadrodd mesuriadau a mireinio atgyfeiriadau er mwyn atal atgyfeirio neu fod yn sail bellach i atgyfeirio. Mae hyn wedi arwain at fonitro mwy o achosion yn y maes gofal sylfaenol, ac adrannau llygaid mewn ysbytai yn cael atgyfeiriadau o ansawdd gwell.

42. Mae cymwysterau uwch ôl-raddedig ar gael mewn glawcoma, retina meddygol a therapiwteg ocwlar a gellir eu defnyddio i reoli a thrin mwy o gleifion mewn gofal sylfaenol.

43. Mae optometryddion a meddygon teulu yn cyfeirio cleifion at optometryddion sydd â chymwysterau ychwanegol ar gyfer archwiliadau pellach. Disgrifir hyn fel Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 3 (mireinio atgyfeirio) a Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 4 (presgripsiynu annibynnol) yn atodiad 6.

44. Mae Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 3 yn galluogi;

- Optometryddion sydd â'r sgiliau, y wybodaeth a'r profiad priodol mewn glawcoma i asesu pob atgyfeiriad glawcoma (ac eithrio atgyfeiriadau baner goch brys) a fyddai fel arfer wedi cael eu hanfon i adrannau llygaid mewn ysbytai.
- Optometryddion sydd â'r sgiliau, y wybodaeth a'r profiad priodol mewn cyflyrau retina meddygol i fireinio atgyfeiriadau ar gyfer dirywiad macwlaidd gwlyb sy'n gysylltiedig ag oedran a chyflyrau retina meddygol eraill a fyddai fel arfer wedi cael eu hanfon yn uniongyrchol i adran llygaid mewn ysbyty i'w hadolygu'n gyflym.
- Optometryddion sydd â'r sgiliau, y wybodaeth a'r profiad priodol, i asesu'r holl gyflyrau ocwloblastig a fyddai fel arfer wedi cael eu hanfon at wasanaeth arbenigol adran llygaid mewn ysbyty.

45. Mae Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 4 (Presgripsiynu Annibynnol) yn galluogi:

- Optometryddion sydd â chymhwyster ychwanegol mewn therapiwteg ocwlar ac sydd wedi cymhwyso fel presgripsiynwyr annibynnol optometreg, i asesu, rheoli a thrin cyflyrau llygaid aciwt mewn gofal sylfaenol a fyddai fel arfer wedi cael eu hanfon yn uniongyrchol i glinigau mynediad cyflym adrannau llygaid mewn ysbytai.

46. Mae ystadegau gofal llygaid synhwyrdd ar gyfer 2018/19 yn dangos bod: 107,448 o atgyfeiriadau cleifion newydd i adrannau llygaid mewn ysbytai.

47. Nod y llwybrau gofal llygaid newydd, drwy lefelau 3 a 4 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru yw sicrhau gostyngiad o 1/3 yn nifer yr atgyfeiriadau i adrannau llygaid mewn ysbytai.

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefelau 3 a 4 (Monitro)

48. Yn ogystal â lleihau atgyfeiriadau i adrannau llygaid mewn ysbytai a rheoli nifer cynyddol o gyflyrau mewn gofal sylfaenol, yr uchelgais yw ail-gydbwysu gwasanaethau er mwyn galluogi cleifion â risg isel a chanolig i gael eu monitro a'u rheoli o fewn gofal sylfaenol a chadw goruchwyliaeth ar wasanaethau arbenigol yn adrannau llygaid ysbytai.

49. Mae gwasanaethau sefydledig mewn rhai ardaloedd byrddau iechyd yn rhoi cipolwg ar y nifer posibl o gleifion y gellir eu monitro ledled Cymru. Er enghraifft, rhestrodd Bwrdd Iechyd Prifysgol Aneurin Bevan (BIPAB) yn 2018/19, 4415 o gleifion glawcoma a welwyd mewn practisau optometreg gofal sylfaenol yn ystod ymarfer casglu data syml gyda goruchwyliaeth gan wasanaeth arbenigol mewn adrannau llygaid ysbytai.

50. Amcangyfrifir bod gan BIPAB boblogaeth o 600,000. Amcangyfrifir bod poblogaeth Cymru yn 3,230,490 (swyddfa ystadegau gwladol).

51. Byddai allosod y ffigurau hyn ar gyfer Cymru yn darparu 23,771 o achosion risg isel o glawcoma y mae angen gwasanaethau dilynol arnynt. Mae gwasanaethau dilynol ychwanegol yn cynnwys cyflyrau retina meddygol fel dirywiad macwlaidd gwlyb sy'n gysylltiedig ag oedran ac oedema macwlaidd diabetig.

52. Mae gwasanaethau tebyg i'r rhai yn BIPAB yn cael eu sefydlu mewn byrddau iechyd eraill ledled Cymru; fodd bynnag, nid yw'r ffigurau ar gael ar hyn o bryd. Amcangyfrif ceidwadol gan gynnwys apwyntiadau dilynol glawcoma fyddai'r potensial i 35,000 o gleifion gael eu monitro mewn gofal sylfaenol i leddfu'r galw ar adrannau llygaid mewn ysbytai ledled Cymru.

53. Nod y llwybrau gofal llygaid newydd, drwy waith monitro lefelau 3 a 4 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru, yw cynyddu capasiti adrannau llygaid mewn ysbytai drwy ryddhau 35,000 o apwyntiadau dilynol drwy waith monitro mewn gofal sylfaenol.

Cleifion Preifat

- 54.** Mae ymarfer optometreg cyfredol yn cynnwys cymysgedd o oddeutu 70% o gleifion y GIG a 30% o gleifion preifat. Yn yr adolygiad o Wasanaethau Offthalmig Cyffredinol a'r contract newydd dilynol yn yr Alban, mae'r holl wasanaethau gofal llygaid bellach yn cael eu darparu drwy'r GIG. Mae darparu teclyn optegol yn dal i gael ei gyfyngu i grwpiau sydd wedi'u heithrio.
- 55.** Mae manteision ac anafanteision i'r dull hwn yng Nghymru:
- 56.** Ymhlith y manteision mae'r gallu i ddarparu mynediad teg a gwasanaethau gofal llygaid safonol i holl ddinasyddion Cymru. Mae'r dull safonol hwn yn gwireddu manteision iechyd i'r holl ddinasyddion, yn galluogi datblygu gwaith cynllunio ar gyfer Cymru gyfan a'r gallu i fonitro gweithgaredd a data ar gyfer yr holl wasanaethau gofal llygaid.
- 57.** Mae'r brif anfantais yn ymwneud â'r amlygiad ariannol i gynnydd o 30% yn y cymhwysedd ar gyfer profion llygaid y GIG yng Nghymru. Mae modelau'n bodoli mewn mannau eraill mewn gofal sylfaenol lle y cesglir taliadau refeniw cleifion gan gleifion nad ydynt mewn categori esempt am resymau ariannol (deintyddiaeth). Gellid defnyddio hyn mewn optometreg i liniaru'r atebolrwydd ariannol cynyddol i ddarparu gwasanaethau'r GIG i bawb.

Clystyrau Gofal Sylfaenol

- 58.** "Mae clwstwr yn dod â'r holl wasanaethau lleol sy'n gysylltiedig ag iechyd a gofal at ei gilydd ar draws ardal ddaearyddol, ardaloedd sy'n gwasanaethu poblogaeth o rhwng 25,000 a 100,000 fel arfer. Mae gweithio fel clwstwr yn sicrhau bod gofal yn cael ei gydlynw'n well i hyrwyddo llesiant unigolion a chymunedau."
- 59.** Un o nodau Cydbwyllgor cenedlaethol Gwasanaeth Gofal Llygaid Cymru yw gweithio gyda Grŵp Diwygio Contract Gofal Sylfaenol Llywodraeth Cymru i gryfhau a datblygu trefniadau gweithio clwstwr. Mae angen datblygu hyn ar y cyd â'r gweithlu optometrig ac yn unol â'r proffesiynau contractwyr eraill ledled Cymru.
- 60.** Mae angen i benderfyniadau clwstwr gynnwys optometreg a defnyddio Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru, i wneud penderfyniadau gwybodus ynghylch gwasanaethau gofal llygaid a gomisiynir yn lleol mewn ardaloedd clwstwr.
[Mynegai Amddifadedd Lluosog Cymru \(MALIC\) 2019: Adroddiad Canlyniadau \(llyw.cymru\)](#)
- 61.** Bydd optometryddion sy'n gweithio mewn clystyrau ac wedi'u cynnwys mewn ystyriaethau lleol yn sicrhau bod penderfyniadau'n cael eu gwneud yn seiliedig ar anghenion y boblogaeth leol. Bydd optometryddion hefyd yn gallu sicrhau bod buddsoddiad a chyllid yn cael ei anelu at ddefnyddio ystadau a hyfforddiant optometreg gofal sylfaenol yn iawn.
- 62.** Mae angen sefydlu proses i gynnwys optometreg o fewn ardal glwstwr, er mwyn ystyried anghenion gofal llygaid ei phoblogaeth, a galluogi'r gynrychiolaeth

briodol i gydlynu a hyrwyddo llesiant unigolion a darpariaeth gofal iechyd cymunedau yn well.

- 63.** Byddai ymgysylltu â Byrddau Partneriaeth Rhanbarthol hefyd yn galluogi darparu gwasanaeth iechyd a gofal cymdeithasol di-dor yn unol â “*Cymru Iachach*” a chyfrannu at gyflawni nodau “*Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol*.”

Dadansoddiad Ariannol

- 64.** Mae'r rhwystrau i drawsnewid a darparu modelau gwasanaeth newydd ar draws y llwybrau gofal llygaid wedi'u disgrifio'n flaenorol yn y papur hwn; fodd bynnag, mae practisau optometreg yn rhan annatod o fusnesau Stryd Fawr yng Nghymru, ac yn galluogi mynediad amserol cyfleus i ofal iechyd llygaid sylfaenol i ddinasyddion. O ystyried hyn, mae angen dileu'r rhwystrau i newid er mwyn gwella perthnasoedd o fewn y tîm clinigol, er mwyn sicrhau gwell canlyniadau i gleifion, ynghyd â chefnogi optometreg i barhau i gyfrannu at yr economi gyffredinol yng Nghymru.

- 65.** Mae symud i fwrdd o'r model busnes 'abwyd' gyda'i bwyslais ar werthu teclynnau optegol, i fodel clinigol o ofal iechyd llygaid yn gofyn am fodel cyllido gwahanol sy'n ystyried:

- Gwell canlyniadau i gleifion
- Gwell mynediad at yr holl wasanaethau gofal llygaid i gleifion
- Mynediad at wasanaethau yn agos at gartref y claf
- Gweithlu medrus sy'n addas i ddarparu gofal llygaid yn yr unfed ganrif ar hugain
- Llwybrau gofal llygaid cost-effeithiol ar gyfer GIG Cymru ac Awdurdodau Lleol

- 66.** Er mwyn cyflawni hyn, mae Llywodraeth Cymru wedi dechrau arfarniad llawn o opsiynau i gwmpasu'r holl fodolau ariannol i ddiwygio'r contract.

- 67.** Bydd y model gwasanaeth ac ariannol newydd yn mabwysiadu dull graddol fesul cam dros gyfnod o 5 mlynedd ac yn cysylltu â chymwysterau a gofynion hyfforddi priodol mewn optometreg. Bydd costau priodol yn cael eu cyfrifo er mwyn darparu llwybrau gofal llygaid effeithiol dros yr un amserlen ag y mae'r galw am wasanaethau arbenigol mewn ysbytai yn lleihau a'r capasiti yn y tîm clinigol yn cynyddu ar draws y llwybr gofal llygaid cyfan.

Datblygiad proffesiynol parhaus, arweinyddiaeth a chefnogaeth i'r proffesiwn

- 68.** Er mwyn sicrhau bod y proffesiwn yn gallu datblygu ei sgiliau a'i wybodaeth yn barhaus i ddarparu gwasanaethau newydd, mae angen newid. Mae hwn yn gyfle nid yn unig i wella datblygiad proffesiynol parhaus (DPP) y tu hwnt i rwymedigaethau'r rheolydd, ond hefyd i ddatblygu cefnogaeth, arweinyddiaeth a gwella ansawdd yn y proffesiwn. Yn sail i hyn mae datblygu adran optometreg yn Addysg a Gwella Iechyd Cymru (AaGIC) gan arwain at well gwasanaethau a gofal cleifion.

Datblygiad Proffesiynol Parhaus (DPP)

- 69.** Er mwyn darparu gwasanaethau newydd, mae rhai sgiliau ac elfennau dysgu yn orfodol, gyda DPP detholus yn gysylltiedig â safonau 3 blynedd y rheoleiddiwr. Bydd DPP yn berthnasol i'r proffesiwn cyfan ond bydd hefyd wedi'i deilwra i'r gwasanaethau a'r gwaith y mae optometrydd, optegydd cyflenwi ac optegydd lensys cyffwrdd yn ymgymryd ag ef. Bydd portffolios myfyriol yn hwyluso addysgu, agweddau a phroffesiynoldeb. Bydd y ffocws ar gwmpas yr ymarfer, myfyrio a mentora gan gyfateb i broffesiynau gofal iechyd eraill, megis deintyddiaeth a meddygaeth.
- 70.** Bydd comisiynu cymwysterau uwch ôl-raddedig yn parhau, gan eu bod wedi bod yn llwyddiant o ran bod yn sail i wasanaethau yng Nghymru. Er enghraifft, roedd optometryddion sy'n bresgripsiynwyr annibynnol yn ymdrin â thros 90% o gleifion â chyflyrau llygaid aciwt heb fod angen ymyrraeth gan adran argyfwng llygaid neu adran llygaid arall mewn ysbyty yn ystod cyfnodau coch ac ambr cynllun adferiad Covid-19 yng Nghymru.

Lleoliadau

- 71.** Mae ennill cymwysterau uwch yn ei gwneud yn ofynnol i optometryddion ymgymryd â lleoliadau yn adrannau llygaid ysbytai, gan ennill profiad o reoli achosion cymhleth, a meithrin perthynas â'r tîm clinigol cyfan. Mae'r agwedd hon yn hanfodol ar gyfer darparu gwasanaethau gofal llygaid yn y dyfodol yn llwyddiannus ac mae'n gwella cydweithio rhwng y meysydd optometreg ac offthalmoleg.
- 72.** Yng Nghymru, dull unigryw o ymdrin â lleoliadau hyfforddi fydd i optometryddion gael eu contractio i weithio yn un o ysbytai'r GIG neu mewn practisau addysgu arbenigol yn ystod eu lleoliad. Mae un o gydlynwyr y GIG yn gweithio ym mhob ysbyty i hwyluso'r lleoliadau a sicrhau cymysgedd clinigol priodol o achosion, goruchwyliaeth a rheolaeth ddigonol a phriodol ar ystadau ac ystafell glinigol yn hanfodol i lwyddiant y lleoliadau.

Mentoriaeth a chefnogaeth

- 73.** Mae mentora yn hwyluso DPP drwy rwydwaith o optometryddion profiadol sy'n rhoi arweiniad i optometryddion sydd newydd gymhwyso. Mae mentora yn ystyried cwmpas eu hymarfer ar gyfer gofynion DPP yn ogystal â darparu cefnogaeth ac arweiniad. Mae cefnogaeth fentora yn cynnwys Mentor dynodedig, platfform ar-lein i greu portffolio a rhwydwaith cefnogaeth gan gymheiriaid. Mae angen cefnogaeth ar optometryddion pan fyddant yn ymgymryd â rolau clinigol ychwanegol ac, yn hollbwysig, i'w galluogi i ddod yn fwy medrus wrth reoli a derbyn risg glinigol.
- 74.** Mae'r isod yn enghraifft o sut y gall Mentor helpu. Dangosodd ymchwil diweddar (Parkins et al, 2018) y gall optometryddion sydd newydd gymhwyso or-gyfeirio achosion. Ar adeg pan mae hyder a phrofiad clinigol yn dal i ddatblygu, gall llwyth gwaith cynyddol ar ôl cymwhyso arwain at bwysau i wneud penderfyniadau cyflym sy'n fwy tueddol o osgoi risgiau, ac o ganlyniad fod yn fwy parod i

atgyfeirio. Bydd Mentor, mynediad i rwydwaith cefnogaeth gan gymheiriaid a chyfleoedd i gymryd rhan mewn adolygiad gan gymheiriaid yn magu hyder ac yn galluogi optometryddion sydd newydd gymhwyso i dderbyn lefel briodol o risg glinigol.

Arweinyddiaeth

- 75.** Mae optometreg yn chwarae rôl gynyddol yng ngofal iechyd ein cleifion yng Nghymru. Ni fu erioed amser gwell i ddatblygu arweinwyr clinigol mewn optometreg, gydag optometreg yn cael ei integreiddio i raglenni arweinyddiaeth y GIG.
- 76.** Er enghraifft, mae Rhaglen Cymrodoriaeth Hyfforddiant Arweinyddiaeth Glinigol Cymru a gychwynnwyd yn 2013 wedi galluogi Cymrodwr i ymgymryd â rolau arwain yn GIG Cymru a Llywodraeth Cymru. Mae sefydliadau'r GIG yng Nghymru wedi ymgysylltu'n helaeth â'r rhaglen ac wedi ymrwymo i'r broses, gan gynnig prosiectau gwella ansawdd yn eu sefydliadau. Y nod yw i'r proffesiwn optometreg arwain trawsnewidiad o'r gweithlu clinigol a datblygu arweinwyr gofal iechyd y dyfodol i gefnogi gwasanaethau gofal llygaid ledled GIG Cymru.

Cyfathrebu

- 77.** Mae Grŵp Cyngori Llywodraeth Cymru ar Gyfathrebu Synhwyrdd yn parhau i weithio gyda'r holl randdeiliaid i ddatblygu negeseuon allweddol ac ymgyrchoedd cyfathrebu cenedlaethol ar gyfer y cyhoedd, y tîm clinigol a'r teulu gofal llygaid ehangach ar draws y maes gofal cymdeithasol a sefydliadau eraill. Gan weithio ochr yn ochr â Chyd-bwyllgor Gwasanaeth Gofal Llygaid Cymru i gefnogi trawsnewid gwasanaethau a diwygio'r contract, mae'r Grŵp Cyngori ar Gyfathrebu yn sicrhau bod cyfathrebu cenedlaethol yn cyd-fynd â gofynion lleol. Ymhlith y themâu allweddol mae,

- Byrddau iechyd a chlystyrau gofal sylfaenol yn cyflwyno rhaglen ymgysylltu â'r cyhoedd i greu gwell dealltwriaeth o wasanaethau gofal iechyd llygaid.
- Cysylltu â rhaglenni cyfathrebu cenedlaethol, er enghraifft, 111, Galw Iechyd Cymru, Dewis Doeth, i sicrhau ymwybyddiaeth y cyhoedd o wasanaethau gofal iechyd llygaid.
- Datblygu deunyddiau cyfathrebu cenedlaethol a lleol i unigolion reoli eu gofal iechyd llygaid eu hunain, drwy gyflwyno hunanofal.

Nod cyffredinol y Grŵp Cyngori ar Gyfathrebu yw newid canfyddiad y cyhoedd am rolau'r tîm clinigol ac yn benodol rôl yr optometrydd, gan adeiladu ar y gwaith a gwblhawyd eisoes sy'n cyfeirio at Nam ar y Synhwyrdd fel rhan o'r cynnig gofal iechyd ehangach.

Argymhellion:

- 1.** Hyrwyddo diwygio'r contract optometreg er mwyn cyflawni'n llawn y dull gweithredu ar gyfer gofal iechyd llygaid GIG Cymru yn y dyfodol, gan symud i fodel gwasanaeth sy'n glinigol briodol yn seiliedig ar egwyddorion "*Cymru Iachach*" a saith nod llesiant Deddf Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru).

2. Ehangu rhaglenni datblygiad proffesiynol parhaus, i gynnwys ymarfer myfyriol, mentora, arweinyddiaeth a lleoliadau er mwyn integreiddio offthalmolegwyr ac optometryddion yn llawn, a datblygu sgiliau a phrofiad er mwyn ymgymryd â chyfrifoldebau clinigol ychwanegol.
3. Adolygu strwythurau clystyrau gofal sylfaenol er mwyn integreiddio gwasanaethau optometreg yn llawn gyda phwyslais ar anghenion a chanlyniadau cleifion ar lefel y boblogaeth leol.
4. Bydd newidiadau deddfwriaethol i archwiliadau clinigol y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol, Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru a Golwg Gwan Cymru yn sail i argymhelliad 1.

Atodiad 1⁵

Y Gweithlu

1. Mae data "Iechyd synhwyrdd (ystadegau gofal llygaid a chlyw)" a gyhoeddir bob dwy flynedd, yn dangos y sefyllfa yng Nghymru o ran y gweithlu, atgyfeiriadau o ofal sylfaenol, a mynediad at wasanaethau llygaid mewn ysbytai.
2. Roedd 875 o optometryddion yn cynnal profion llygaid y telir amdanynt gan y GIG ar 31 Rhagfyr 2018, sef 34 yn fwy nag yn y flwyddyn flaenorol a chynnydd o 19.2% ers mis Rhagfyr 2008.
3. Ar 30 Medi 2018 roedd 133.9 o feddygon offthalmoleg cyfwerth ag amser llawn yn cael eu cyflogi'n uniongyrchol gan y GIG yng Nghymru.

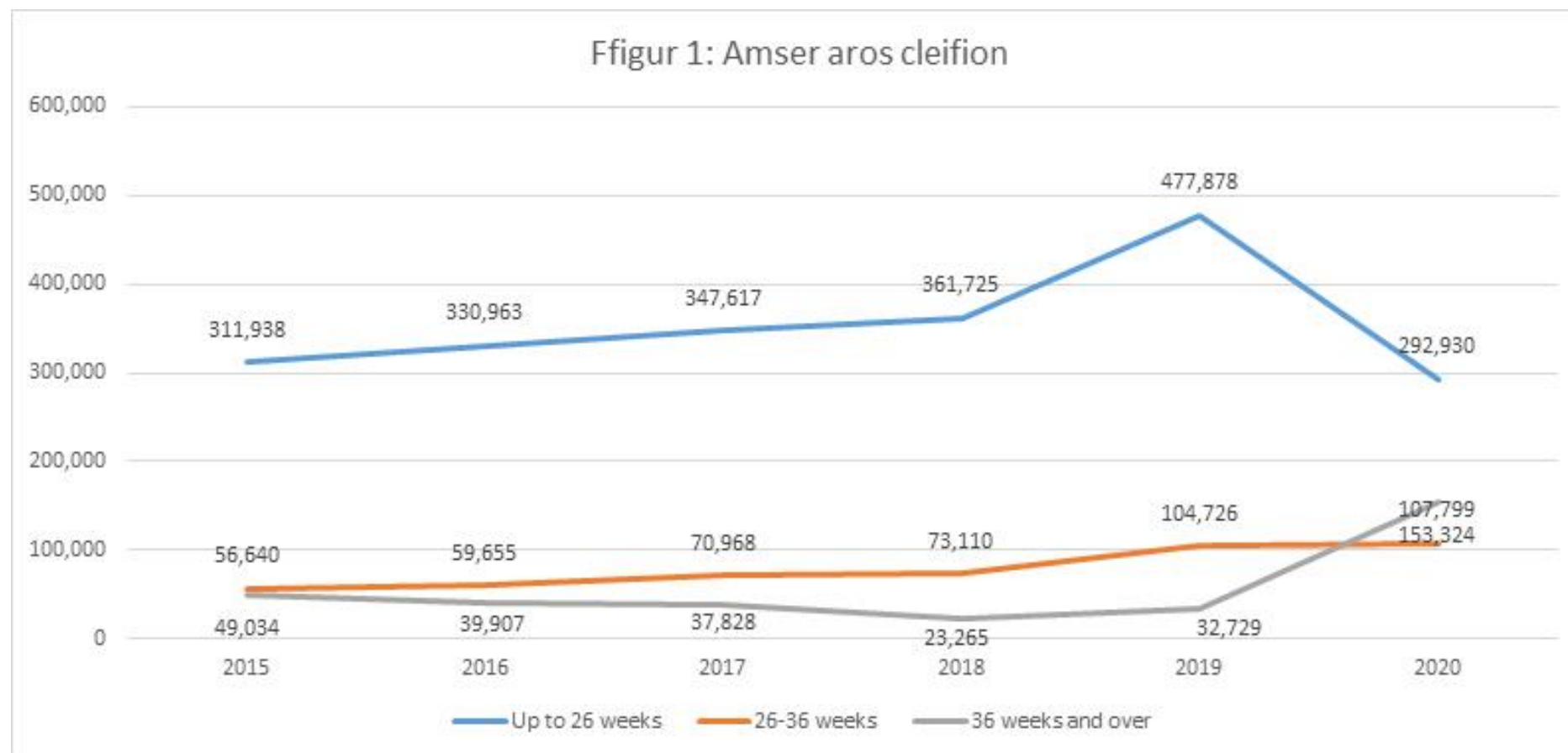
Y Galw Cyfredol a'r Sefyllfa o ran Capasiti yng Nghymru

4. Ymdriniodd adrannau llygaid mewn ysbytai â 322,744 o apwyntiadau cleifion allanol yn 2017/18, ac o blith yr apwyntiadau hynny roedd 85,713 yn apwyntiadau newydd a 237,031 yn apwyntiadau dilynol.
5. Derbyniodd adrannau llygaid mewn ysbytai 107,448 o atgyfeiriadau newydd yn yr un cyfnod.
6. Mae mesurau gofal llygaid ar gyfer cleifion allanol y GIG wedi cael eu datblygu yng Nghymru i ddarparu fframwaith ar gyfer cleifion offthalmoleg newydd a'r rhai sy'n cael ôl-driniaeth, yn seiliedig ar flaenoriaeth a brys y gofal sy'n ofynnol gan bob claf ac maent yn cael eu cofnodi yn ychwanegol at yr amseroedd aros cyfredol rhwng Atgyfeirio a Thriniaeth. Prif fwriad y mesurau yw sicrhau:
 - Bod pob unigolyn sy'n cael ei atgyfeirio at wasanaeth offthalmoleg mewn ysbyty yn cael uchafswm amser aros sy'n seiliedig ar asesiad clinigol o'i gyflwr a'i lesiant;

⁵ [Iechyd synhwyrdd \(ystadegau gofal llygaid a chlyw\): Ebrill 2017 i Mawrth 2019](#)

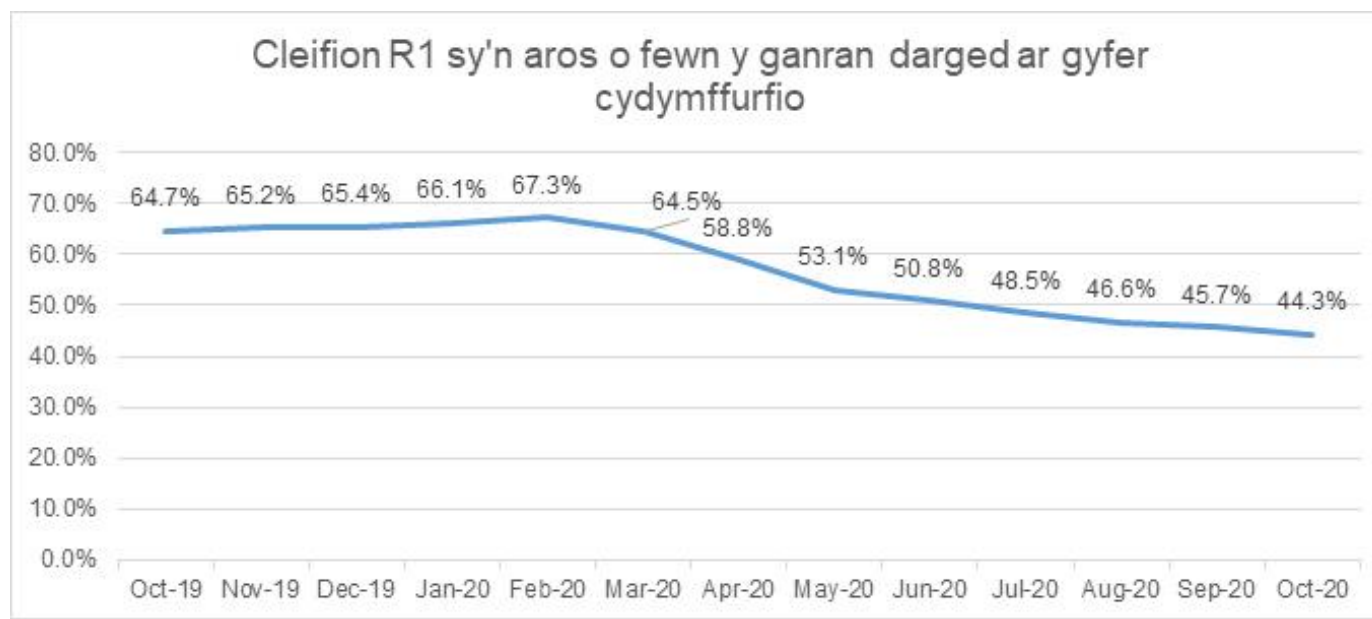
- Bydd pob claf offthalmoleg y mae angen adolygiad neu driniaeth barhaus reolaidd arno yn cael ei weld o fewn cyfnodau a nodir yn glinigol, sydd hefyd yn seiliedig ar ei gyflwr a'i lesiant, a dylid eu hadolygu ym mhob apwyntiad.
7. Mae'r mesurau gofal llygaid ar gyfer cleifion allanol y GIG, yn ôl Bwrdd Iechyd Lleol (BILI) yng Nghymru, o fis Ebrill 2019 yn dangos:
- Cyfanswm nifer y cleifion offthalmoleg newydd a'r rhai sy'n cael ôl-driniaeth, yr aseswyd eu bod mewn perygl o gael niwed anadferadwy neu ganlyniad niweidiol sylweddol pe bai eu dyddiad targed yn cael ei fethu (Ffactor Risg Iechyd R1), sy'n aros am apwyntiad claf allanol.
 - Nifer a chanran y cleifion offthalmoleg newydd a'r rhai sy'n cael ôl-driniaeth, yr aseswyd eu bod mewn perygl o gael niwed anadferadwy neu ganlyniad niweidiol sylweddol pe bai eu dyddiad targed yn cael ei fethu (Ffactor Risg Iechyd R1), sy'n aros o fewn eu dyddiad targed neu 25% y tu hwnt i'w dyddiad targed.
8. **Ffactor Risg Iechyd:** y risg o niwed sy'n gysylltiedig â chyflwr llygaid y claf os methir y dyddiad adolygu targed.
Y categorïau yw:
- R1 - risg o niwed anadferadwy neu ganlyniad niweidiol sylweddol i gleifion os methir y dyddiad targed.
 - R2 - risg o niwed anadferadwy neu ganlyniad niweidiol os methir y dyddiad targed.
 - R3 - dim risg o niwed sylweddol na chanlyniad niweidiol.
9. **Dyddiad targed:** Uchafswm yr amser aros a bennir yn glinigol ar ôl atgyfeirio am apwyntiad offthalmoleg newydd neu ddilynol fel claf allanol sy'n unol â chanllawiau cenedlaethol penodol ar gyfer y cyflwr.
10. **Yn aros o fewn dyddiad targed:** dyma nifer y cleifion allanol newydd a'r rhai sy'n cael triniaeth ddilynol sydd ar y dyddiad targed neu o fewn y dyddiad hwnnw ar ddiwedd y mis.
11. **Yn aros o fewn 25% y tu hwnt i'r dyddiad targed:** dyma nifer y cleifion allanol offthalmoleg newydd a'r rhai sy'n cael ôl-driniaeth sydd hyd at 25% y tu hwnt i'w dyddiad targed ar ddiwedd y mis.
12. **Ffigurau amser rhwng atgyfeirio a thriniaeth a pherfformiad yn erbyn mesurau gofal llygaid ar gyfer offthalmoleg (cleifion sy'n aros o fewn 25% y tu hwnt i'r dyddiad targed):**

Amser rhwng atgyfeirio a thriniaeth:

Amser aros cleifion	2015	2015	2016	2016	2017	2017	2018	2018	2019	2019	2020	2020
Hyd at 26 Wythnos	311,938	75%	330,963	77%	347,617	76%	361,725	79%	477,878	80%	292,930	53%
26-36 wythnos	56,640	14%	59,655	14%	70,968	16%	73,110	16%	104,726	16%	107,799	19%
36 wythnos a throsodd	49,034	12%	39,907	9%	37,828	8%	23,265	5%	32,729	4%	153,324	28%
	417,612		430,525		456,413		458,100		615,333		554,053	

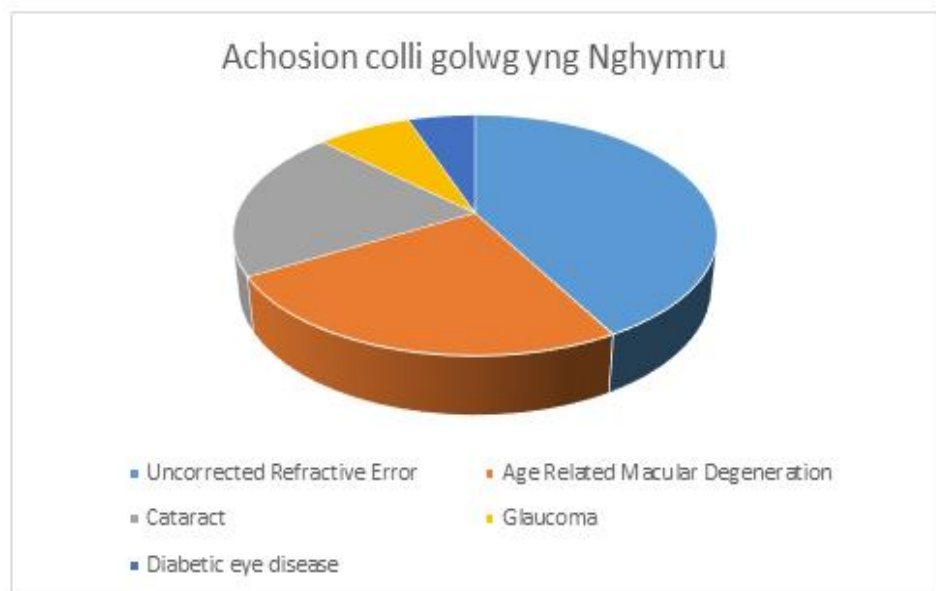
Mesurau Gofal Llygaid:

Atodiad 2⁶

Demograffeg y Boblogaeth a'r Cyffredinrwydd a Ragwelir o ran Clefyd Llygaid yng Nghymru

1. Mae'r newidiadau demograffig ar draws y byd gorllewinol yn dra hysbys; mae mwy o bobl, ac mae'r bobl hynny'n byw yn hirach. Mae effaith y newidiadau hyn yn y boblogaeth ar wasanaethau offthalmig yn y DU yn glir a chydabyddir hyn gan Goleg yr Optometryddion, sy'n gweithio'n galed i barhau i uwchsgilio eu gweithlu i fynd i'r afael â'r cynnydd yn y galw yn sgil cynnydd yn y boblogaeth. Cefnogir hyn ymhellach gan Goleg Brenhinol yr Offthalmolegwyr sy'n disgrifio'r sefyllfa fel: storm berffaith o alw cynyddol, a achosir gan fwy o glefyd llygaid mewn poblogaeth sy'n heneiddio sydd angen gofal hirdymor.
2. Mae mynychu practisau optometreg ar gyfer prawf llygaid rheolaidd yn bwysig er mwyn atal colli golwg ac atgyfeirio at wasanaethau llygaid mewn ysbytai. Prif achosion colli golwg yng Nghymru a ledled y DU yw:

- Gwall plygiannol heb ei gywiro (39%)
 - Dirywiad Macwlaidd sy'n Gysylltiedig ag Oedran (23%)
 - Cataract (19%)
 - Glawcoma (7%)
 - Clefyd diabetig y llygaid (5%)
3. Mae'r galw cynyddol am wasanaethau llygaid mewn ysbytai yn parhau i fod yn her ledled Cymru, gwledydd ehangach y DU ac Ewrop. Mae'r galw cyfredol yn parhau i dyfu, sy'n cyfateb i 10% o'r holl apwyntiadau cleifion allanol a 6% o'r llawdriniaethau yn y DU.

⁶ [The Royal College of Ophthalmologists: The Way Forward resources](#)

Tabl 1 Cyffredinrwydd clefyd llygaid yng Nghymru

	Cyffredinrwydd	Y cynnydd a ragwelir dros yr 20 mlynedd nesaf (%)	Y cynnydd a ragwelir dros yr 20 mlynedd nesaf (Niferoedd)
Poblogaeth Cymru	3,230,490		
Cyflyrau Llygaid Difrifol			
Dirywiad Macwlaidd sy'n Gysylltiedig ag Oedran (AMD)	159,000 AMD cam cynnar	47%	233,730
	12,200 AMD sych cam hwyr	47%	17,934
	25,300 AMD gwlyb cam hwyr	47%	37,191
Cataract	40,100 o bobl yn byw gyda cataract	50%	60,150
	19,770 o dderbyniadau i'r ysbyty ar gyfer llawdriniaeth cataract	50%	29,655
Glawcoma	68,000 o bobl yn byw gyda Gorbwysedd Ocwlwr (OHT)	16%	78,880
	38,000 o bobl yn byw gyda glawcoma	44%	54,720
Retinopatheg Diabetig	63,800 o bobl yn byw gyda retinopatheg diabetig	20% os yw cyffredinrwydd oedran-benodol yn aros yn gyson, Rhagwelir cynnydd o 50-80% os yw'n cyd-fynd â gwledydd eraill y gorllewin.	76,560 os yw cyffredinrwydd oedran-benodol yn aros yn gyson, 95,700- 114,840 os yw'n cyd-fynd â gwledydd eraill y gorllewin
	O'r rheini, mae 5,870 yn byw gyda retinopatheg diabetig difrifol- (cam diweddarach o'r clefyd sy'n debygol o	20% os yw cyffredinrwydd oedran-benodol yn aros yn gyson. Rhagwelir cynnydd o	7,044 os yw cyffredinrwydd oedran-benodol yn aros yn gyson, 8,805- 10,566 os

	Cyffredinrwydd	Y cynnydd a ragwelir dros yr 20 mlynedd nesaf (%)	Y cynnydd a ragwelir dros yr 20 mlynedd nesaf (Niferoedd)
	arwain at golli golwg yn sylweddol i'r graddau y gellir ei ardystio o bosibl)	50-80% os yw'n cyd-fynd â gwledydd eraill y gorllewin.	yw'n cyd-fynd â gwledydd eraill y gorllewin.

Tabl 2. Data cyffredinrwydd (2)⁷⁸
Cyffredinrwydd clefyd llygaid yng Nghymru

	Cyffredinrwydd	Y cynnydd a ragwelir dros yr 20 mlynedd nesaf (%)
Poblogaeth Cymru	3,121,500⁹	3,205,781 (2.7%-Y Swyddfa Ystadegau Gwladol)
Poblogaeth dros 65 oed	678,403 (21%)	861,572
Poblogaeth dros 75 oed	290,744 (9%)	298,594
Poblogaeth Ddu, Asiadd a Leiafrifol Ethnig	190,598 (5.9%)	195,744
Pobl sy'n byw gyda Cholli Golwg	121,000	146,410 (21% dros y 10 mlynedd nesaf)
Pobl sydd wedi'u cofrestru fel rhai â Nam Difrifol ar eu	16,994	20,563 (21% dros y 10 mlynedd nesaf)

⁷ RNIB - See differently. 2020. [Sight Loss Data Tool](#)

⁸StatsCymru. 2020.[Ethnigrwydd yn ôl Ardal a Grŵp Ethnig](#). [Fel ar 14 Rhagfyr 2020].

	Cyffredinrwydd	Y cynnydd a ragwelir dros yr 20 mlynedd nesaf (%)
Golwg neu Nam ar eu Golwg		
Cost colli golwg yng Nghymru bob blwyddyn	Gan gynnwys costau uniongyrchol ac anuniongyrchol, amcangyfrifir bod cost colli golwg bob blwyddyn yn £1,438,000,000	

Atodiad 3¹⁰

Coleg Brenhinol yr Offthalmolegwyr, Crynodeb Gweithredol o Gyfrifiad y Gweithlu

Anfonwyd ail gyfrifiad y gweithlu gan Goleg Brenhinol yr Offthalmolegwyr i 135 o ymddiriedolaethau a byrddau iechyd sy'n darparu gwasanaethau offthalmoleg yn y DU ym mis Mai 2018.

1. Mae yna lawer o swyddi offthalmolegwyr ymgynghorol sydd heb eu llenwi:

- a. At ei gilydd mae 77% o unedau (14% o'r holl swyddi offthalmolegwyr ymgynghorol) yn y DU lle nad oes penodiad parhaol
- b. Mae 67% o unedau'n defnyddio locwm i lenwi 127 o swyddi offthalmolegwyr ymgynghorol
- c. Bu cynnydd sylweddol o 52% yn nifer y staff locwm ers y cyfrifiad diwethaf
- d. Mae 42 o swyddi offthalmolegydd ymgynghorol yn hollol wag, h.y. heb eu llenwi gan offthalmolegydd ymgynghorol parhaol na locwm

2. Mae data'r cyfrifiad yn awgrymu bod angen 230 o swyddi offthalmolegwyr ymgynghorol ychwanegol i ateb y galw cynyddol am wasanaethau offthalmoleg dros y ddwy flynedd nesaf. Mae'r cynnydd hwn o 22% yn fwy o offthalmolegwyr ymgynghorol yn cymharu ag amcangyfrif o 8% o gynnydd yn y swyddi yr oedd eu hangen yn 2016

3. Mae gan 54% o unedau yn y DU swyddi meddygon sy'n Arbenigwyr ac Arbenigwyr Cyswllt heb eu llenwi

4. Mae unedau ymateb yn amcangyfrif bod angen 204 o swyddi Arbenigwyr

ac Arbenigwyr Cyswllt ychwanegol i ateb y galw cynyddol dros y ddwy flynedd nesaf

5. Gan fod nifer yr hyfforddeion sy'n caffael cofrestriad arbenigol drwy eu Tystysgrif Cwblhau Hyfforddiant neu feddygon sy'n cael y Dystysgrif Cymhwyster ar gyfer Cofrestru Arbenigol bob blwyddyn ar gyfartaledd ar 74, nid oes hanner digon o feddygon sydd wedi'u hyfforddi'n briodol i lenwi swyddi presennol offthalmolegwyr ymgynghorol a swyddi tebyg yn y dyfodol.

6. Mae 27% o offthalmolegwyr ymgynghorol ac 20% o feddygon sy'n Arbenigwyr ac Arbenigwyr Cyswllt yn 55 oed neu'n hŷn h.y. yn agosáu at oedran ymddeol

7. Mae 25% o offthalmolegwyr ymgynghorol a 31% o feddygon sy'n Arbenigwyr neu'n Arbenigwr Cyswllt yn gweithio llai nag amser llawn - mae hyn wedi gostwng o dros 50% yn 2016

8. Mae 85% o unedau yn ymgymryd â mentrau rhestrau aros i geisio rheoli'r galw

9. Mae 66% o fentrau rhestrau aros yn cael eu gweithredu gan unedau ymateb yn hytrach na chan ddarparwyr annibynnol eraill

10. Fel amcangyfrif, ar gyfer y rhan fwyaf o unedau o bob maint, mae tua 2

¹⁰ Ophthalmologists, T., 2020. [Workforce Census 2018 - Royal College of Ophthalmologists](#).

ymgyngorydd cyfwerth ag amser
cyflawn cyfredol fesul 100,000 o'r
boblogaeth; y nifer delfrydol o
offthalmolegwyr ymgynghorol cyfwerth
ag amser cyflawn yw 3 i 3.5 fesul
100,000

11. Mae 86% o'r unedau a ymatebodd
yn dibynnu ar weithwyr proffesiynol
anfeddygol sy'n gweithio mewn rolau
estynedig i ddarparu gwasanaeth i ryw
raddau

12. Mae 69% o offthalmolegwyr
ymgyngorol yn wrywod a 31% yn
fenywod

13. Mae 53% o feddygon sy'n
Arbenigwyr ac Arbenigwyr Cyswllt yn
ddynion a 47% yn fenywod

Atodiad 4:

Nodau Diwygio'r Contract a Chysylltiadau â Pholisi Cyfredol Llywodraeth Cymru

Nod	Cysylltiad â Cymru Iachach	Cysylltiad â Rhaglen Strategol Gofal Sylfaenol	Cysylltiad â Pholisïau eraill, gan gynnwys cyfatebiaeth â'r contract gofal sylfaenol
1. Parhau i ddatblygu gwasanaethau optometreg gofal sylfaenol i atal atgyfeiriadau diangen i adrannau llygaid mewn ysbytai.	1. Dull gweithredu system gyfan ar iechyd a gofal cymdeithasol 2. System deg sy'n sicrhau canlyniadau iechyd cyfartal i bawb 3. Gwasanaethau di-dor, a ddarperir yn nes at y cartref 4. Dim ond pan fydd yn hanfodol y bydd pobl yn mynd i'r ysbyty 5. Defnyddio technoleg i gefnogi gwasanaethau cynaliadwy o ansawdd uchel	1. Model Gwasanaeth 24/7 2. Technoleg Ddigidol 3. Rhaglen Drawsnewidiol Genedlaethol a Gweledigaeth ar gyfer Clystyrau 4. Atal a Llesiant 5. Gweithlu a Datblygiad Sefydliadol	1. Egwyddorion Gofal Iechyd Darbodus 2. Gwellu mynediad i ac o wasanaethau 3. Canolbwyntio ar ansawdd ac atal 4. Hyrwyddo gweithio mewn clwstwr/ar raddfa briodol 5. Cryfhau ein gweithlu
2. Lleihau'r galw ar adrannau llygaid mewn ysbytai i sicrhau mai dim ond y cleifion hynny sydd angen gwasanaethau arbenigol sy'n cael eu hatgyfeirio.	1. Bywydau Hirach, Iachach a Hapusach 2. Dull gweithredu system gyfan ar iechyd a gofal cymdeithasol	1. Model Gwasanaeth 24/7 2. Technoleg Ddigidol 3. Rhaglen Drawsnewidiol Genedlaethol a Gweledigaeth ar gyfer Clystyrau	1. Egwyddorion Gofal Iechyd Darbodus 2. Gwellu mynediad i ac o wasanaethau

Nod	Cysylltiad â Cymru Iachach	Cysylltiad â Rhaglen Strategol Gofal Sylfaenol	Cysylltiad â Pholisïau eraill, gan gynnwys cyfatebiaeth â'r contract gofal sylfaenol
	3. System deg sy'n sicrhau canlyniadau iechyd cyfartal i bawb 4. Gwasanaethau di-dor, a ddarperir yn nes at y cartref 5. Dim ond pan fydd yn hanfodol y bydd pobl yn mynd i'r ysbyty 6. Defnyddio technoleg i gefnogi gwasanaethau cynaliadwy o ansawdd uchel	4. Atal a Llesiant 5. Gweithlu a Datblygiad Sefydliadol	3. Canolbwyntio ar ansawdd ac atal 4. Hyrwyddo gweithio mewn clwstwr/ar raddfa briodol 5. Cryfhau ein gweithlu
3. Sicrhau mai dim ond cleifion y mae angen eu monitro a'u trin mewn gwasanaethau arbenigol sy'n aros yn adran llygaid yr ysbyty. Pob claf risg isel a chanolig i gael ei fonitro gan optometreg mewn gofal sylfaenol.	1. Dull gweithredu system gyfan ar iechyd a gofal cymdeithasol 2. System deg sy'n sicrhau canlyniadau iechyd cyfartal i bawb 3. Gwasanaethau di-dor, a ddarperir yn nes at y cartref 4. Dim ond pan fydd yn hanfodol y bydd pobl yn mynd i'r ysbyty	1. Model Gwasanaeth 24/7 2. Technoleg Ddigidol 3. Rhaglen Drawsnewidiol Genedlaethol a Gweledigaeth ar gyfer Clystyrau 4. Atal a Llesiant 5. Gweithlu a Datblygiad Sefydliadol	1. Egwyddorion Gofal Iechyd Darbodus 2. Gwellu mynediad i ac o wasanaethau 3. Canolbwyntio ar ansawdd ac atal 4. Hyrwyddo gweithio mewn clwstwr/ar raddfa briodol 5. Cryfhau ein gweithlu

Nod	Cysylltiad â Cymru Iachach	Cysylltiad â Rhaglen Strategol Gofal Sylfaenol	Cysylltiad â Pholisïau eraill, gan gynnwys cyfatebiaeth â'r contract gofal sylfaenol
	5. Defnyddio technoleg i gefnogi gwasanaethau cynaliadwy o ansawdd uchel		
4. Cyflwyno datrysiadau technoleg (h.y. atgyfeiriadau electronig, cofnodion cleifion digidol ac electronig a'r gallu i gynnal ymgynghoriad drwy fideo rhwng gweithwyr iechyd proffesiynol a'r claf) i gefnogi gweithrediad llawn y llwybrau gofal llygaid integredig cenedlaethol i gleifion ac ailddatgan y gofyniad am ofal a rennir.	1. Bywydau Hirach, Iachach a Hapusach 2. Dull gweithredu system gyfan ar iechyd a gofal cymdeithasol 3. System deg sy'n sicrhau canlyniadau iechyd cyfartal i bawb 4. Gwasanaethau di-dor, a ddarperir yn nes at y cartref 5. Dim ond pan fydd yn hanfodol y bydd pobl yn mynd i'r ysbyty 6. Defnyddio technoleg i gefnogi gwasanaethau cynaliadwy o ansawdd uchel	1. Model Gwasanaeth 24/7 2. Cyfathrebu ac Ymgysylltu 3. Technoleg Ddigidol 4. Rhaglen Drawsnewidiol Genedlaethol a Gweledigaeth ar gyfer Clystyrau 5. Atal a Llesiant 6. Gweithlu a Datblygiad Sefydliadol	1. Egwyddorion Gofal Iechyd Darbodus 2. Gwellu mynediad i ac o wasanaethau 3. Canolbwyntio ar ansawdd ac atal 4. Hyrwyddo gweithio mewn clwstwr/ar raddfa briodol 5. Cryfhau ein gweithlu

Atodiad 5

Gofal Sylfaenol - Gwasanaethau Gofal Llygaid yng Nghymru

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol

1. Mae gan bedair gwlad y DU wahanol strwythurau a ffyrdd o ddarparu gwasanaethau gofal llygaid. Gan fod iechydd yn faes datganoledig, gall Gogledd Iwerddon, yr Alban a Chymru wneud eu penderfyniadau eu hunain. Mae optometryddion, fel llawer o weithwyr proffesiynol gofal sylfaenol eraill, wedi'u contractio i ddarparu gwasanaethau'r GIG. Darperir gwasanaethau gofal llygaid sylfaenol yn y DU yn bennaf o dan gontract y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol rhwng y GIG a pherchnogion practisau (contractwyr). Mae mwy na dwy ran o dair o'r profion llygaid a gynhelir ledled Cymru, Lloegr a Gogledd Iwerddon, a phob prawf yn yr Alban, yn dod o dan gontract y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol.
2. Rhaid i brofion llygaid y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol fodloni'r gofynion fel y'u nodir gan gontractau gwasanaeth gorfodol y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol. Mae'r rhain yn pennu bod yn rhaid i brawf llygaid gynnwys archwiliad ocwlar mewnlol ac allanol, a chynnal unrhyw archwiliadau ychwanegol sy'n ymddangos yn angenrheidiol yn glinigol i ganfod arwyddion o anaf, afiechyd neu annormaledd yn y llygad neu mewn man arall (Deddf Optegwyr, 1989;). Felly, mae hyd a lled profion llygaid ac archwiliadau llygaid wedi'u cyfyngu i ganfod cyflyrau yn unig, ac nid gwneud diagnosis, monitro neu reoli cyflyrau ocwlar.
3. Cyn y newidiadau yn y rheolau ar atgyfeirio yn 2000, roedd optometryddion yn cyfeirio pob claf ag arwyddion o glefyd ocwlar neu annormaleddau at ymarferydd meddygol yn adrannau llygaid yr ysbyty neu at feddyg teulu. Roedd newidiadau'r Cyngor Optegol Cyffredinol i'r rheolau ar atgyfeiriadau yn dilyn Deddf y GIG 1997, yn caniatáu i optometryddion ddefnyddio eu barn glinigol eu hunain i atgyfeirio dim ond pan fo'n angenrheidiol ac i fonitro a rheoli cyflyrau llygaid nad ydynt yn rhai brys. Arweiniodd y diwygiad hwn i rôl optometryddion at ehangu a pharhau i ddatblygu gwasanaethau estynedig yn y gymuned y GIG a llwybrau gofal llygaid (gweler yr adran isod ar gyfer Gwasanaethau Archwilio Iechyd Llygaid, Gwasanaethau Golwg Gwan a gwasanaethau Sgrinio Llygaid Diabetig).
4. Yng Nghymru, mae'r grwpiau canlynol yn gymwys i gael prawf llygaid a ariennir gan y GIG:
 - y rhai o dan 16 oed, neu o dan 19 oed ac mewn addysg amser llawn
 - y rhai sy'n 60 oed a throsodd
 - y rhai sydd wedi'u cofrestru fel pobl â nam ar eu golwg neu nam difrifol ar eu golwg
 - y rhai sydd wedi cael diagnosis o ddiabetes neu glawcoma
 - y rhai sy'n 40 oed a throsodd a bod eu mam, tad, brawd neu chwaer neu blentyn wedi cael diagnosis o glawcoma
 - y rhai sydd wedi cael eu cynghori gan feddyg llygaid (offtharmolegydd) eu bod mewn perygl o gael glawcoma
 - y rhai sy'n gymwys i gael taleb lensys cymhleth y GIG

- Os ydych chi neu'ch partner - gan gynnwys partner sifil - yn cael, neu os ydych o dan 20 oed ac yn ddibynnydd rhywun sy'n cael:
 - Cymhorthdal Incwm
 - Lwfans Cyflogaeth a Chymorth yn Seiliedig ar Incwm
 - Lwfans Ceisio Gwaith yn Seiliedig ar Incwm
 - Elfen Gwarant y Credyd Pensiwn
 - Credyd Cynhwysol ac yn bodloni'r meini prawf
 - Os oes gennych hawl i, neu os ydych wedi eich enwi ar:
 - dystysgrif ddilys eithrio credyd treth y GIG (os nad oes gennych dystysgrif, gallwch ddangos eich hysbysiad dyfarnu), rydych yn gymwys os ydych yn cael Credydau Treth Plant, Credydau Treth Gwaith gydag elfen anabledd (neu'r ddau), a bod gennych incwm at ddibenion credyd treth o £15,276 neu lai
 - tystysgrif ddilys y GIG i gael cymorth llawn gyda chostau iechyd (HC2)
 - Efallai y gall pobl a enwir ar dystysgrif y GIG ar gyfer cymorth rhannol gyda chostau iechyd (HC3) hefyd gael help gyda chost prawf llygaid preifat.

Talebau optegol y GIG

Yn ogystal â phrawf llygaid wedi'i ariannu gan y GIG, mae gan y grwpiau canlynol hawl hefyd i gael taleb optegol i gael help tuag at gost sbectol neu lensys cyffwrdd:

- y rhai dan 16 oed
- y rhai sy'n 16, 17 neu 18 oed ac mewn addysg amser llawn
- y rhai sy'n gymwys i gael taleb lensys cymhleth y GIG
- Os ydych chi neu'ch partner - gan gynnwys partner sifil - yn cael, neu os ydych o dan 20 oed ac yn ddibynnydd rhywun sy'n cael:
 - Cymhorthdal Incwm
 - Lwfans Cyflogaeth a Chymorth yn Seiliedig ar Incwm
 - Lwfans Ceisio Gwaith yn Seiliedig ar Incwm
 - Elfen Gwarant y Credyd Pensiwn
 - Credyd Cynhwysol ac yn bodloni'r meini prawf
- y rhai sydd â hawl i gael neu wedi'u henwi ar:
 - dystysgrif ddilys eithrio credyd treth y GIG (os nad oes gennych dystysgrif, gallwch ddangos eich hysbysiad dyfarnu), rydych yn gymwys os ydych yn cael Credydau Treth Plant, Credydau Treth Gwaith gydag elfen anabledd (neu'r ddau), a bod gennych incwm at ddibenion credyd treth o £15,276 neu lai
 - tystysgrif ddilys y GIG i gael cymorth llawn gyda chostau iechyd (HC2)
 - Efallai y gall pobl a enwir ar dystysgrif GIG am gymorth rhannol gyda chostau iechyd (HC3) hefyd gael help gyda chost sbectol neu lensys cyffwrdd.

Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

5. Mae GIG Cymru yn comisiynu gwasanaethau gofal iechyd llygaid estynedig y tu allan i gylch gwaith prawf llygaid y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol yn genedlaethol. Mae gwasanaethau iechyd llygaid estynedig yn cael eu darparu drwy'r gwasanaeth archwiliadau iechyd llygaid, ac yn galluogi mwy o bobl i gael eu gweld gan ofal sylfaenol a chymunedol drwy archwiliad iechyd llygaid, ymchwiliad/archwiliad pellach ar ôl cael prawf llygaid y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol neu brawf llygaid preifat.
6. Gan gydnabod y bwlch cynyddol rhwng y galw am wasanaethau arbenigol mewn adrannau llygaid mewn ysbytai a'r capasiti i ddarparu'r gwasanaethau hyn, datblygodd Llywodraeth Cymru bolisi i ddefnyddio'r gweithlu optometrig medrus sydd ar gael. Yn sgil lansio archwiliad estynedig o iechyd llygaid ym mis Mai 2002, daethpwyd â'r Cynllun Atgyfeirio i gael Gofal Llygaid mewn Achosion Acíwt ac archwiliad estynedig ar gyfer grwpiau sydd mewn perygl o ddatblygu clefyd llygaid ynghyd i greu Menter Gofal Llygaid Cymru.
7. Roedd y gwasanaeth yn fodd o alluogi optometryddion i ddod yn bwynt cyswllt cyntaf ar gyfer cyflyrau llygaid acíwt mewn gofal sylfaenol, gan alluogi optometryddion i reoli ystod o gyflyrau nad ydynt yn bygwth golwg a lleddfu'r pwysau ar feddygon teulu. Rhoddwyd llwybrau atgyfeirio uniongyrchol ar waith o'r optometryddion i adrannau llygaid mewn ysbytai hefyd, a daeth hyn yn safonol ledled Cymru.
8. Roedd profion ymlediad kannwyll llygaid rheolaidd, defnyddio archwiliad retina anuniongyrchol deulygad, profion trothwy maes golwg a thonometreg Goldmann, yn sail i ddarparu gwasanaeth estynedig gan GIG Cymru ar gyfer grwpiau sydd mewn perygl, gyda phwyslais ar ganfod clefyd llygaid yn gynnar a sicrhau canlyniadau gwell i gleifion.
9. Roedd cleifion sy'n gymwys i gael archwiliad estynedig yn cynnwys categorïau risg fel:
 - Pobl sydd ond yn gallu gweld ag un llygad;
 - Pobl â nam ar eu clyw;
 - Pobl sydd wedi cael diagnosis o retinitis pigmentosa;
 - Pobl sydd mewn perygl o gael clefyd llygaid oherwydd grŵp ethnig (Asiaidd neu Ddu).
10. Wrth i bolisi Llywodraeth Cymru esblygu, datblygodd gwasanaethau iechyd llygaid a alwyd yn Wasanaethau Gofal Llygaid Cymru, gan gwmpasu Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru, Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru a Sgrinio Llygaid Diabetig Cymru.
11. Mae GIG Cymru yn cydnabod y rôl bwysig y mae optometryddion yn ei chwarae wrth ddarparu Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru er mwyn lleihau'r baich ar wasanaethau gofal sylfaenol meddygon teulu ac adrannau

llygaid ysbytai. Bellach mae gwasanaeth Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru yn cynnwys tair elfen.

- Archwiliadau Band 1 i gleifion â phroblemau llygaid aciwt, sef y rhai a fyddai'n ei chael hi'n anodd iawn pe baent yn colli eu golwg neu'r rhai sydd mewn mwy o berygl o ddatblygu cyflyrau sy'n bygwth eu golwg. Mae Band 1 hefyd yn derbyn atgyfeiriadau gan weithwyr iechyd proffesiynol eraill.
- Archwiliadau Band 2 sy'n galluogi cleifion i gael ymchwiliadau ychwanegol yn dilyn prawf llygaid y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol neu brawf llygaid preifat yn unig. Defnyddir Band 2 yn sail i atgyfeirio i adrannau llygaid mewn ysbytai neu i atal i hynny.
- Archwiliadau Band 3 sy'n galluogi claf i gael apwyntiad dilynol ar ôl apwyntiad cychwynnol ar gyfer Archwiliad Band 1 neu ar gyfer adolygiad ar ôl llawdriniaeth cataract mewn adran llygaid mewn ysbyty.

- 12.** Mae'r gwasanaethau hyn yn galluogi optometryddion i leihau atgyfeiriadau a'r galw am wasanaethau arbenigol ac mae gwella perthnasoedd gwaith rhwng gweithwyr iechyd proffesiynol yn galluogi rhannu gofal cleifion ac yn gwella canlyniadau i gleifion.

Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru

- 13.** Parhaodd gwasanaethau gofal llygaid i ddatblygu yn sgil cyflwyno Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru yn 2003. Arweiniodd y cynnydd mewn amseroedd aros am apwyntiadau golwg gwan mewn adrannau llygaid mewn ysbytai ledled Cymru at ddatblygu'r gwasanaeth a ddarperir gan ymarferwyr (optometryddion ac optegwyr cyflenwi).
- 14.** Mae'r gwasanaeth yn galluogi ymarferwyr i asesu cleifion a phenderfynu a oes unrhyw gymhorthion golwg gwan ar gael i helpu gyda'r nam ar eu golwg er mwyn iddynt allu byw mor annibynnol ac ymarferol â phosibl a chyflawni eu potensial addysgol a chymdeithasol yn llawn. Gallai'r asesiad gynnwys amrywiaeth o chwyddwydrau a chymhorthion golwg ar gyfer pellter a thasgau agos, yn ogystal â chymhorthion nad ydynt yn ymwneud â'r golwg fel lampau onglog a theiposgopau (a amlinellir yng nghatalog cymhorthion ar gyfer golwg gwan GIG Cymru). Fel gwasanaeth GIG Cymru, mae'r holl gymhorthion golwg gwan ar gael ar fenthyg ac maent yn rhad ac am ddim.
- 15.** Mae ymarferwyr hefyd yn cyfeirio at weithwyr proffesiynol eraill ac mae ganddynt gysylltiadau agos â gwasanaethau sy'n darparu cymorth a chefnogaeth ychwanegol gan gynnwys gwasanaethau cymdeithasol, Swyddog Adsefydlu ar gyfer Nam ar y Golwg i ddarparu gwasanaethau adsefydlu a sefydlogi arbenigol, y trydydd sector, adrannau llygaid mewn ysbytai (ar gyfer y bobl hynny sy'n dymuno cael eu hardystio fel pobl sydd â nam ar y golwg neu nam difrifol ar y golwg), gwasanaethau addysg neu wasanaethau cyflogaeth.
- 16.** Gellir atgyfeirio cleifion i gael asesiad golwg gwan drwy nifer o lwybrau gan gynnwys hunanatgyfeirio, adrannau llygaid mewn ysbytai, gwasanaethau cymdeithasol, gweithwyr proffesiynol eraill, y trydydd sector ac addysg. Bydd

cleifion yn gymwys i gael mynediad at y gwasanaeth golwg gwan os ydynt yn cwrdd â'r meini prawf allweddol, sef craffter golwg deulygad â gywirwyd i'r graddau gorau posibl o 6/12 neu waeth, a/neu'n agos at graffter N6 neu waeth (gydag ychwanegiad darllen diopt'r plws 4) neu feysydd golwg sydd wedi'u cyfyngu'n sylweddol.

Archwiliadau Llygaid Preifat

- 17.** Mae GIG Cymru yn darparu profion llygaid am ddim i nifer o wahanol gategorïau o bobl (paragraff 27 uchod); gall holl ddinasyddion Cymru ddefnyddio gwasanaethau Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru a Golwg Gwan Cymru hefyd am ddim. Bydd unrhyw un nad yw'n dod o fewn un o gategorïau'r meini prawf yn talu am brawf llygaid preifat.
- 18.** Rhaid i brofion llygaid preifat fodloni'r un gofynion gorfodol ag a nodir yn Neddf Optegwyr 1989. Mae'r rhain yn pennu bod yn rhaid i brawf llygaid gynnwys archwiliad ocwlar mewnol ac allanol, a chynnal unrhyw archwiliadau ychwanegol sy'n ymddangos yn angenrheidiol yn glinigol i ganfod arwyddion o anaf, afiechyd neu annormaledd yn y llygad neu mewn man arall.

Optometryddion sy'n gweithio ym maes Gofal Eilaidd

- 19.** Mae optometryddion sy'n gweithio mewn ysbytai yn cyflawni rolau optometreg traddodiadol fel ymdrin â phlygiant i gleifion sydd o dan ofal adrannau offthalmoleg, ac yn fwy cyffredin, yn gweithio mewn rôl estynedig. Mae hyn yn cynnwys gofalu am gleifion mewn clinigau blaenoriaeth uchel fel clinigau retina meddygol, glawcoma a gofal llygaid brys, ac yn aml gweithio'n annibynnol ar lefel ryng-gyfnewidiol fel cofrestrydd offthalmolegydd arbenigol.
- 20.** Mae rheoli cleifion "risg ganolig" gan optometryddion sydd wedi'u hyfforddi i lefel uchel yn y lleoliad hwn yn rhyddhau amser gwerthfawr offthalmolegydd ar gyfer achosion/llawdriniaethau mwy cymhleth, ac yn helpu i ateb peth o'r galw yn sgil prinder meddygon.

Atodiad 6

Senarios Clinigol

Atal a llesiant:

- Gall cleifion gael mynediad at hyn drwy holl wasanaethau offthalmig y bwrdd iechyd yng Nghymru.
- Yr holl elfennau i'w darparu fel mater o drefn gan ymarferwyr gofal llygaid yng Nghymru ym mhob cam o'r llwybr gofal llygaid.
- Y gallu i ddefnyddio optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn broffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid.
- I'w ddarparu fel mater o drefn ar gyfer pob prawf llygaid ac yn unol ag anghenion clinigol fel rhan o senarios clinigol eraill. Un enghraifft fyddai trafodaethau ar ffordd o fyw neu wasanaethau sy'n cefnogi maes blaenoriaeth yn ymwneud â ffactor risg y boblogaeth, lle mae gan gleifion broblem llygaid aciwt sy'n gysylltiedig ag achos iechyd isorweddol.

Atal a byw'n iach	• Gwneud i Bob Cyswllt Gyfrif - Trafodaethau am ffordd o fyw (gordewdra, alcohol?) • Gwasanaethau sy'n cefnogi meysydd blaenoriaeth yn ymwneud â ffactorau risg y boblogaeth yn seiliedig ar dystiolaeth o effeithiolrwydd yn y lleoliad hwn ○ Ymddygiadol e.e. rhoi'r gorau i smygu ○ Clinigol e.e. pwysedd gwaed • Diogelu rhag goleuni uwchfioled • Unigrwydd ac ynysigrwydd • Baglu a chwymbo (cyngor cyffredinol)	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd • Cynorthwydd optometrig/staff eraill nad ydynt yn staff proffesiynol
-------------------	---	---

Dirprwyo

Mae Coleg yr Optometryddion yn darparu'r canllawiau canlynol ynghylch dirprwyo gan optometryddion¹¹:

Mae dirprwyo yn wahanol i atgyfeirio. Atgyfeirio yw pan fyddwch yn trefnu i ymarferydd arall ddarparu gwasanaeth sydd y tu allan i'ch maes ymarfer, contract neu gymhwysedd proffesiynol, megis cyfeirio claf at optegydd lensys cyffwrdd i gael gofal lensys cyffwrdd. Dirprwyo yw pan fyddwch yn gofyn i gydweithiwr ddarparu gofal neu ymgymryd â thriniaeth ar eich rhan.

Pan fyddwch yn dirprwyo gofal, rydych yn dal i fod yn gyfrifol am:

1. reolaeth gyffredinol y claf, a rhaid ichi sicrhau bod eich claf yn derbyn yr un safon o ofal ag y byddech chi'n ei ddarparu iddo,
2. gwaith yr unigolyn yr ydych wedi dirprwyo'r driniaeth iddo ac unrhyw ganfyddiadau clinigol.

Pan fyddwch yn dirprwyo, dylech fod yn fodlon bod gan yr unigolyn yr ydych yn dirprwyo iddo y sgiliau a'r profiad i ddarparu'r gofal perthnasol neu gyflawni'r weithdrefn. Os gall niwed ddeillio o'r weithdrefn, megis rhoi diferion llygaid neu fewnosod a thynnu lens gyswllt, rhaid i chi aros yn yr adeilad er mwyn i chi allu ymyrryd os bydd angen.

Ni ddylech ofyn i rywun nad oes ganddo gymwysterau addas ddehongli unrhyw ganfyddiadau clinigol.

Dylech egluro i'r claf eich bod yn dirprwyo rhan benodol o'i ofal i'ch cydweithiwr ac y byddwch yn trafod unrhyw ganfyddiadau clinigol gyda'r claf.

Rhaid ichi beidio â dirprwyo unrhyw ran o swyddogaethau gwarchodedig profion llygaid neu osod lensys cyffwrdd, gan gynnwys unrhyw ran a fyddai'n cael ei hystyried yn asesiad o'r claf neu'n arfer barn broffesiynol, heblaw bod hynny i rywun sydd wedi'i gofrestru i gyflawni'r swyddogaethau gwarchodedig.

¹¹ [The College of Optometrists guidance: Delegation](#)

Tabl Crynodeb

Gwasanaeth Arfaethedig	Gwasanaeth cyfatebol cyfredol	Elfennau ychwanegol o wasanaeth	Cymwysterau/hyfforddiant sy'n ofynnol
Lefel 1 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru	Prawf Llygaid y Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol	Atal a llesiant: • Rhoi'r Gorau i Smygu • Pwysedd gwaed • Trafodaethau am ffordd o fyw (Gordewdra, Alcohol) • Unigrwydd ac ynysigrwydd • Baglu a Chwyrmpo • Diogelu rhag goleuni uwchfioled Cynllun rheoli cleifion yn seiliedig ar asesiad o anghenion unigol	Cymwyseddau craidd ar gyfer pob optometrydd. Gofynion DPP ar gyfer elfennau gwasanaeth ychwanegol
Lefel 2 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru)	Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru	Dim elfennau ychwanegol o wasanaeth. I'w cyflawni gan optometryddion/optegwyr cyflenwi yn unol â phrotocolau a chanllawiau cyfredol Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru.	Achrediad cyfredol Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru (Tystysgrif Broffesiynol mewn Golwg Gwan)
Lefel 2 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (Mireinio atgyfeirio)	Band 2 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru	Dim elfennau ychwanegol o wasanaeth. I'w cyflawni gan yr holl optometryddion/optegwyr lensys cyffwrdd yn unol â phrotocolau a chanllawiau	Cymwyseddau craidd ar gyfer pob optometrydd. Achrediad cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

Gwasanaeth Arfaethedig	Gwasanaeth cyfatebol cyfredol	Elfennau ychwanegol o wasanaeth	Cymwysterau/hyfforddiant sy'n ofynnol
	Ailasesiad blynyddol Golwg Gwan	cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru.	Achrediad cyfredol Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru (Tystysgrif Broffesiynol mewn Golwg Gwan)
Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 2 (Gofal Llygaid Acíwt)	Band 1 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru	Dim elfennau ychwanegol o wasanaeth. I'w cyflawni gan yr holl optometryddion/optegwyr lensys cyffwrdd yn unol â phrotocolau a chanllawiau cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru.	Cymwyseddau craidd ar gyfer pob optometrydd. Achrediad cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru Optegydd Lensys Cyffwrdd Segment blaen y llygad Achrediad Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 2 (Gofal Dilynol)	Band 3 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru	Dim elfennau ychwanegol o wasanaeth. I'w cyflawni gan yr holl optometryddion/optegwyr lensys cyffwrdd yn unol â phrotocolau a chanllawiau cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru.	Cymwyseddau craidd ar gyfer pob optometrydd. Achrediad cyfredol Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru Optegydd Lensys Cyffwrdd Segment blaen y llygad Achrediad Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru.
Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 2 (Monitro)	Amherthnasol - Datblygu gwasanaeth newydd	Model cyd-reoli gyda Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty lle mae cleifion yn cael eu monitro gyda	Cymwyseddau craidd ar gyfer pob optometrydd.

Gwasanaeth Arfaethedig	Gwasanaeth cyfatebol cyfredol	Elfennau ychwanegol o wasanaeth	Cymwysterau/hyfforddiant sy'n ofynnol
		phenderfyniadau rhithwir gan offthalmolegydd ymgynghorol.	Achrediad Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 3 (Monitro Glawcoma Retina Meddygol)	Amherthnasol - datblygu gwasanaeth newydd	• Model rhyddhau, lle mae cleifion yn cael eu rhyddhau gyda chynllun rheoli. • Newidiadau mewn ymddangosiadau clinigol sy'n gofyn am atgyfeirio yn ôl i Wasanaeth Llygaid mewn Ysbyty pan fydd amodau penodol wedi'u bodloni. • Yn gallu canfod newid mewn statws clinigol. • Yn argymhell y dylid newid triniaeth. • Wedi'i gymeradwyo gan offthalmolegydd ymgynghorol drwy adolygiad rhithwir. • Claf heb ei ryddhau o wasanaeth llygaid mewn ysbyty.	Lefelau cyfatebol o gymwysterau sydd eu hangen i ymarfer ar y lefel hon. Tystysgrif uwch mewn glawcoma a Thystysgrif Broffesiynol mewn retina meddygol er enghraifft y lefel briodol o arbenigedd.
Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 4 (Gofal Llygaid Acíwt)	Amherthnasol - datblygu gwasanaeth newydd	<u>Ymarferydd uwch yn rheoli achosion acíwt.</u> • Wedi'i fwriadu ar gyfer mireinio/rheoli atgyfeiriadau uwch mewn gofal sylfaenol gyda disgwyliad o lefel uwch o reolaeth, triniaeth ac atal atgyfeirio.	• Isafswm cymhwyster: Optometrydd sy'n Bresgripisynydd Annibynnol

Gwasanaeth Arfaethedig	Gwasanaeth cyfatebol cyfredol	Elfennau ychwanegol o wasanaeth	Cymwysterau/hyfforddiant sy'n ofynnol
		• Wedi'i fwriadu i ddarparu gwasanaeth llygaid brys mewn gofal sylfaenol • Ymarferydd yn gallu gwneud diagnosis a phenderfyniadau ar driniaeth yn annibynnol • Llunio cynllun rheoli. • Adolygu cleifion bob hyn a hyn yn unol â chanllawiau NICE/canllawiau clinigol priodol eraill. • Yn cyfeirio at Wasanaeth Llygaid mewn Ysbyty dim ond pan fydd y tu allan i gymwyseddau clinigol optometrydd sy'n bresgripsiynydd annibynnol/pan fydd angen triniaethau eraill. • Mae cleifion yn cael mynediad at y gwasanaeth drwy atgyfeiriad gan optometrydd achrededig Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru Lefel 2 (Rhyng-atgyfeiriad/atgyfeiriad rhwng practisau). • Angen cynyddol am archwiliad clinigol, ymchwil a llywodraethu gan ymgorffori gwella ansawdd ym mhob elfen.	

Gwasanaeth Arfaethedig	Gwasanaeth cyfatebol cyfredol	Elfennau ychwanegol o wasanaeth	Cymwysterau/hyfforddiant sy'n ofynnol
Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 4 (Gofal Dilynol)	Amherthnasol - datblygu gwasanaeth newydd	• Wedi'i fwriadu ar gyfer atgyfeiriadau uwch mewn gofal sylfaenol gyda disgwyliad o lefel uwch o reolaeth, triniaeth ac atal atgyfeirio. • Mae cleifion yn cael mynediad at y gwasanaeth yn dilyn asesiad aciwt Lefel 4 Gwasanaethau Gofal Llygaid Cymru (fel yn achos band 3 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru ar hyn o bryd) • Angen cynyddol am archwiliad clinigol a llywodraethu gan ymgorffori gwella ansawdd ym mhob elfen.	• Isafswm cymhwyster: optometrydd sy'n rhagnodydd annibynnol
Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 4 (Monitro/triniaeth Glawcoma)	Amherthnasol - datblygu gwasanaeth newydd	• Rhyddhau i optometrydd â chymwysterau perthnasol er mwyn rheoli cleifion gyda gorbwysedd ocwlar, glawcoma a amheuir a glawcoma risg isel yn annibynnol gan gynnwys newidiadau mewn triniaeth. • Yn gallu canfod newid mewn statws glawcoma. • Yn gallu newid cynllun rheoli a thriniaeth yn annibynnol. • Cleifion yn cael eu rhyddhau i ofal optometrydd	• Isafswm cymhwyster: Tystysgrif Uwch mewn glawcoma ynghyd â Phresgripsiynydd Annibynnol

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) Lefel 1

- Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Gall gleifion gael mynediad at hyn drwy holl wasanaethau offthalmig byrddau iechyd yng Nghymru
- Yr holl elfennau i'w darparu fel mater o drefn gan ymarferwyr gofal llygaid yng Nghymru.
- Yn cynnwys profion llygaid yn y cartref

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd
Atal a Llesiant	• Gwneud i Bob Cyswllt Gyfrif - Trafodaethau am ffordd o fyw (gordewdra, alcohol?) • Gwasanaethau sy'n cefnogi meysydd blaenoriaeth yn ymwneud â ffactorau risg y boblogaeth yn seiliedig ar dystiolaeth o effeithiolrwydd yn y lleoliad hwn ○ Ymddygiadol e.e. rhoi'r gorau i smygu ○ Clinigol e.e. pwysedd gwaed	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd • Cynorthwydd optometrig/staff eraill

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid
	• Diogelu rhag goleuni uwchfioled • Unigrwydd ac ynysigrwydd • Baglu a chwympo (cyngor cyffredinol) • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	nad ydynt yn staff proffesiynol.
Penderfynu ar bresgripsiwn (at ddibenion cyflenwi teclyn optegol)	• Yn unol ag angen clinigol	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd (gyda hyfforddiant ychwanegol) • Awtoablygianwr
Archwiliad iechyd ocwlar (heb brawf ymledol)	• Archwiliad segment blaen y llygad (lamp hollt)* • Archwiliad segment ôl (Volk)* *Lle bo hynny'n glinigol bosibl. Mewn sefyllfaoedd sy'n atal archwiliad â lamp hollt, dylai'r optometrydd roi nodyn ar y cofnod clinigol i'r perwyl hwnnw	• Optometrydd • Orthoptyddion sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol.
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	• Meysydd golwg (pob un dros 40 a grwpiau eraill sydd mewn perygl yn unol â'r angen clinigol) • Tonometreg (Yn unol â'r angen clinigol)	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid
	- Ffotograffau o'r retina - Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT) - Arall	- Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptydd - Cynorthwydd optometrig
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	- I'w gwblhau ym mhob archwiliad - Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. - Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	Optometrydd
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	- Gwella Ansawdd - PROMS - PREMS	- Optometrydd - Optegydd Cyflenwi - Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptydd

Canlyniadau

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau.	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM) neu

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
	Adolygiad o'r cynllun rheoli mewn apwyntiadau dilynol.		Adolygiad o'r cynllun rheoli yn yr apwyntiad nesaf.
Cywiro nam ar y golwg	Teclyn optegol	Gwelliant mewn craffter gweledol	Mesur craffter gweledol fel y'i cofnodwyd yn y cofnod clinigol Archwiliad clinigol
Canfod patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol. Archwiliad clinigol
Profiad o ansawdd da	Lefel sgiliau/hyfforddiant y cytunwyd arno yn genedlaethol	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Lleihad yn nifer cyffredinol yr atgyfeiriadau i wasanaeth llygaid mewn ysbyty.			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) Iefel 2 (Mireinio Atgyfeirio):

- Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Gall gleifion gael mynediad at hyn drwy holl wasanaethau offthalmig byrddau iechyd yng Nghymru
- Mae archwiliad yn dilyn archwiliad arferol.
- Yn cyfateb i fand 2 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru ac achrediad.
- Mae pob practis yng Nghymru yn darparu'r gwasanaeth hwn (cynnydd mewn safonau ar gyfer pob practis)
- Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru- ar gael i bawb sy'n dymuno cymryd rhan.
- Atgyfeirio at wasanaeth llygaid mewn ysbyty gan ymarferwyr achrededig Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru yn unig.

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd	• Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
		Orthoptydd	
Cycloplegia/ Mohindra Rheoli Myopia	Yn unol ag angen clinigol	Optometrydd	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Asesiad o Segment Blaen y Llygad	- Cyn-ymledu - Ocwloblasteg - Llygad Sych (Canllawiau clinigol priodol) - Cyflyrau ocwlar cronig - Eraill yn unol ag angen clinigol	- Optometrydd - Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptyddion sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol.	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Archwiliad iechyd ocwlar (Fel sy'n angenrheidiol yn glinigol. Ymlediad/defnydd o domograffeg cydlyniant optegol (OCT) yn ôl yr angen clinigol)	- Cataract (i'w restru'n uniongyrchol) - Dirywiad macwlaidd sych yn gysylltiedig ag oedran - Mireinio glawcoma (asesiad disg a macwla) - Grwpiau sydd mewn perygl - Eraill (monitro e.e. hydroxychloroquine?) - Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	- Optometrydd - Orthoptyddion sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol.	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	• Meysydd golwg (ailadrodd neu newid strategaeth) • Tonometreg cyffwrdd • Ffotograffau o'r retina • Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT) • Biometreg • Gwasanaeth cwnsela i gleifion	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd • Cynorthwydd optometrig	• Hyfforddiant priodol a threfniadau gweithredu safonol
Asesiad Golwg Gwan	• Archwiliadau'n cael eu cynnal yn unol â'r protocolau cyfredol. • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Orthoptydd gyda chymhwyster priodol	• Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru (Ardystiad Proffesiynol Golwg Gwan)
Lensys Cyffwrdd Arbenigol	• I'w gadarnhau yn dilyn papur Pwyllgor Optometreg Cymru	• Optometrydd • Optegydd Lensys Cyffwrdd	• Archwiliadau lechyd Llygaid Cymru • I'w gadarnhau

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	- I'w gwblhau ym mhob archwiliad - Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. - Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	Optometrydd	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	- Gwella Ansawdd - PROMS - PREMS - Ymchwil	- Optometrydd - Optegydd Cyflenwi - Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptydd	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

Mesur Canlyniadau Cleifon

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau. Adolygiad o'r cynllun rheoli mewn apwyntiadau dilynol.	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM) neu Adolygiad o'r cynllun rheoli yn yr apwyntiad nesaf.
Rheoli patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Casglu data i atal atgyfeirio pellach a pharhau i reoli	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol.

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
	cleifion mewn gofal sylfaenol. Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol (optometrydd â chymhwyster uwch/offthalmolegydd)	Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	
Profiad o ansawdd da	Lefel gywir o sgiliau/hyfforddiant	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Lleihad yn nifer cyffredinol yr atgyfeiriadau i wasanaeth llygaid mewn ysbyty.			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Cyfradd drosi o 80% ar gyfer atgyfeiriadau cataract			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) Lefel 2- Gofal llygaid aciwt:

- Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Gall gleifion gael mynediad at hyn drwy holl wasanaethau offthalmig byrddau iechyd yng Nghymru
- Mae'r archwiliad yn dilyn atgyfeirio/hunan-gyflwyno.
- Yn cyfateb i Fand 1 ac achrediad Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru.
- Mae pob practis yng Nghymru yn darparu'r gwasanaeth hwn (cynnydd mewn safonau ar gyfer pob practis)
- Atgyfeirio at wasanaeth llygaid mewn ysbyty gan ymarferwyr achrededig Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru yn unig.
- Yn cynnwys gofal llygaid aciwt yn y cartref

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid.	Cymwysterau
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd	• Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Asesiad o Segment Blaen y Llygad	• Cyn-ymledu	• Optometrydd	• Archwiliadau Iechyd

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid.	Cymwysterau
	- Llygad coch - Corffyn estron - Trawma - Glawcoma aciwt - Wfeitis ym Mlaen y Llygad - Holl gyflyrau segment blaen y llygad - Eraill yn unol ag angen clinigol - Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	- Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptyddion sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol	Llygaid Cymru
Archwiliad iechyd ocwlar (gyda phrawf ymledol)	- Retina meddygol - Amheuaeth o ddatodiad y retina/datgysylltiad lled-hylif o gefn y llygad (PVD) - Achos aciwt o golli golwg - Yn unol ag angen clinigol - Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	Optometrydd	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	- Meysydd golwg (ailadrodd neu newid strategaeth) - Tonometreg cyffwrdd	- Optometrydd - Optegydd Cyflenwi	Hyfforddiant priodol a threfniadau gweithredu safonol

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid.	Cymwysterau
	- Ffotograffau o'r retina - Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT)	- Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptydd - Cynorthwyydd optometrig	
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	- I'w gwblhau ym mhob archwiliad - Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. - Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	Optometrydd	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	- Gwella Ansawdd - PROMS - PREMS	- Optometrydd - Optegydd Cyflenwi - Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptydd	Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

Mesur Canlyniadau Cleifon

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM)

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Rheoli patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Casglu data i atal atgyfeirio pellach a pharhau i reoli cleifion mewn gofal sylfaenol. Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol (optometrydd â chymhwyster uwch/offthalmolegydd)	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi. Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol.
Profiad o ansawdd da	Lefel gywir o sgiliau/hyfforddiant	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Lleihad yn nifer cyffredinol yr atgyfeiriadau i			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
wasanaeth llygaid mewn ysbyty.			

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) Lefel 2- Gofal dilynol:

- Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Gall gleifion gael mynediad at hyn drwy holl wasanaethau offthalmig byrddau iechyd yng Nghymru
- Mae'r archwiliad yn dilyn archwiliad Aciwt Lefel 2 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (Yn unol â band 3 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru ar hyn o bryd).
- Yn cyfateb i fand 3 ac achrediad Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru.
- Mae pob practis yng Nghymru yn darparu'r gwasanaeth hwn (cynnydd mewn safonau ar gyfer pob practis)
- Mae'n cynnwys dilyniant blynyddol Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru.
- Atgyfeirio at wasanaeth llygaid mewn ysbyty gan ymarferwyr achrededig Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru yn unig.

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd?	• Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Archwiliad Ocwlwr Problem llygaid y mae angen ymchwilio iddi ar frys, a allai fod angen apwyntiad dilynol wedi hynny.	• Ailasesu claf yn dilyn: • Llygad Coch • Tynnu corffyn estron • Fflachiadau/brychau/datgysylltiad lled-hylif o gefn y llygad (PVD) • Trawma • Llid y Cornea Ymylol • Crafiadau ar y cornea • Briwiau ar y cornea o darddiad anhysbys. • Cyflyrau ocwlwr cronig (Canllawiau clinigol priodol) • Oedema macwlaidd systoid ar ôl llawdriniaeth • Eraill yn unol ag angen clinigol • Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	• Optometrydd • Optegydd lensys cyffwrdd (blaen y llygad) • Orthoptydd sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol	• Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	• Meysydd golwg • Tonometreg cyffwrdd • Ffotograffau o'r retina	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi	• Hyfforddiant priodol a threfniadau

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
	• Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT)	• Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd • Cynorthwydd optometrigr	gweithredu safonol
Asesiad Dilynol Golwg Gwan Cofrestriad Tystysgrif Nam ar y Golwg.	• Yn unol â'r protocolau cyfredol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Orthoptydd gyda chymhwyster priodol	• Gwasanaeth Golwg Gwan Cymru (Ardystiad Proffesiynol Golwg Gwan)
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	• I'w gwblhau ym mhob archwiliad • Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. • Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	• Optometrydd	• Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	• Gwella Ansawdd • PROMS • PREMS	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd	• Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru

Mesur Canlyniadau Cleifon

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM)
Rheoli patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Casglu data i atal atgyfeirio pellach a pharhau i reoli cleifion mewn gofal sylfaenol. Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol (optometrydd â chymhwyster uwch/offthalmolegydd)	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi. Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol.
Profiad o ansawdd da	Lefel gywir o sgiliau/hyfforddiant	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Lleihad yn nifer cyffredinol yr atgyfeiriadau i wasanaeth llygaid mewn ysbyty.			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) Lefel 3 Mireinio Atgyfeirio:

Mireinio atgyfeirio ymarferwyr uwch

- **Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.**
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Wedi'i fwriadu ar gyfer mireinio/rheoli atgyfeiriadau uwch mewn gofal sylfaenol gyda disgwyliad o lefel uwch o reolaeth, triniaeth ac atal atgyfeirio.
- Gwasanaeth i'w ddarparu gan ymarferwyr Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru sydd â chymwysterau perthnasol ychwanegol.
- Nifer yr ymarferwyr uwch sy'n gysylltiedig â chlystyrau sydd â darpariaeth briodol i bob clwstwr (gan gynnwys pawb sy'n dymuno darparu gwasanaeth ac sydd â'r cymwysterau perthnasol).
- Mae cleifion yn cael mynediad at y gwasanaeth drwy atgyfeiriad gan optometrydd Lefel 2 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (Rhyng-atgyfeiriad/atgyfeiriad rhwng practisau).
- Lefelau cyfatebol o gymwysterau sydd eu hangen i ymarfer ar y lefel hon. Tystysgrif uwch mewn glawcoma a Thystysgrif Broffesiynol mewn retina meddygol er enghraifft y lefel briodol o arbenigedd.
- Angen cynyddol am archwiliad clinigol, ymchwil a llywodraethu gan ymgorffori gwella ansawdd ym mhob elfen.

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd	• Cymwysterau uwch
Asesiad o Segment Blaen y Llygad	• Cyn-ymledu • Ocwloblasteg • Llygad Sych (Canllawiau clinigol priodol sy'n berthnasol i gymwysterau/profiad) • Eraill yn unol ag angen clinigol • Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	• Optometrydd • Orthoptyddion sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol.	• Cymwysterau uwch
Archwiliad iechyd ocwlar (gyda phrawf ymledol)	• AMD gwlyb • Cyflyrau retina meddygol eraill • Glawcoma (rheoli i'r hyn sy'n cyfateb i dystysgrif uwch mewn glawcoma) • Eraill yn unol â'r angen clinigol gyda chymwysterau priodol mewn ocwloblasteg/ orthopteg) • Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	• Optometrydd • Orthoptyddion sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol	• Cymwysterau uwch

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	• Meysydd golwg (ailadrodd neu newid strategaeth) • Tonometreg cyffwrdd • Ffotograffau o'r retina • Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT) • Gwasanaeth cwnsela i gleifion • Goniosgopi	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd • Cynorthwydd optometrig	• Cymwysterau uwch
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	• I'w gwblhau ym mhob archwiliad • Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. • Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	• Optometrydd	• Cymwysterau uwch
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	• Gwella Ansawdd • PROMS • PREMS	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd	• Cymwysterau uwch

Mesur Canlyniadau Cleifon

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM)
Rheoli patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Casglu data i atal atgyfeirio pellach a pharhau i reoli cleifion mewn gofal sylfaenol. Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol (optometrydd â chymhwyster uwch/offthalmolegydd)	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi. Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol.
Profiad o ansawdd da	Lefel gywir o sgiliau/hyfforddiant	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Lleihad yn nifer cyffredinol yr atgyfeiriadau i wasanaeth llygaid mewn ysbyty.			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr
Cyfradd drosi o 80% ar gyfer atgyfeiriadau cataract			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr
Gostyngiad yn nifer yr atgyfeiriadau glawcoma positif ffug i wasanaeth llygaid yr ysbyty (targed o 20%)			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Monitro Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru):

Cyffredinol

- Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Gwasanaeth i'w ddarparu gan ymarferwyr sydd â chymwysterau perthnasol ychwanegol.
- Gellir cael mynediad at y gwasanaeth drwy'r Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty.
- Tair lefel o fonitro manwl o bosibl wedi'u cyd-ddylunio gan y bwrdd iechyd yn ôl yr angen ac argaeledd y gweithlu â chymwysterau ychwanegol (gweler isod)
- Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 2: Casglu data mewn ymarfer optometreg gyda'r holl adolygiadau a phenderfyniadau'n cael eu gwneud gan offthalmolegydd yn dilyn adolygiad rhithwir

- Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 3: Model rhyddhau, lle mae cleifion yn cael eu rhyddhau gyda chynllun rheoli. Newidiadau mewn ymddangosiadau clinigol sy'n gofyn am atgyfeirio yn ôl i Wasanaeth Llygaid mewn Ysbyty pan fydd amodau penodol wedi'u bodloni.
- Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 4: Rhyddhau i optometrydd â chymwysterau perthnasol i reoli'r claf yn annibynnol gan gynnwys newidiadau mewn triniaeth.
- Angen cynyddol am archwilio a llywodraethu clinigol.

Monitro Manwl - Glawcoma (Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru lefel 3)

- **Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo (h.y. mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac mae'n gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol)**
- Cymhwyster uwch mewn glawcoma
- Yn gallu canfod newid mewn statws glawcoma.
- Yn gallu newid cynllun rheoli a thriniaeth wedi'i archwilio a'i adolygu yn ôl yr angen gan offthalmolegydd ymgynghorol arweiniol.
- Gellir rhyddhau claf i ofal optometrydd yn dilyn pennu lefel risg gan wasanaeth llygaid mewn ysbyty (awgrymir cleifion â glawcoma sefydlog)

Monitro Manwl - Glawcoma (Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 4)

- **Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.**
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Isafswm cymhwyster: Presgripsiynydd annibynnol a thystysgrif uwch mewn glawcoma
- Yn gallu canfod newid mewn statws glawcoma.
- Yn gallu newid cynllun rheoli a thriniaeth yn annibynnol.
- Cleifion yn cael eu rhyddhau i ofal optometrydd

Monitro Cyflyrau Retina Meddygol yn Fanwl (AMD gwlyb/Oedema Macwlaidd Diabetig/Cyflyrau Retina Meddygol Eraill) Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru Lefel 3

- **Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.**
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Cymhwyster Uwch mewn cyflyrau retina meddygol
- Gellir rhyddhau claf i ofal optometrydd yn dilyn pennu lefel y risg gan wasanaeth llygaid mewn ysbyty.
- Yn gallu canfod newid mewn statws clinigol.
- Yn gallu newid cynllun rheoli ac atgyfeirio'n briodol ar gyfer triniaeth yn annibynnol.

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid?	Cymwysterau
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd • Orthoptydd	• Optometrydd gyda chymwysterau uwch
Asesiad o Segment Blaen y Llygad	• Cyn-ymledu • Ocwloblasteg • Orthopteg uwch • Eraill yn unol ag angen clinigol	• Optometrydd • Orthoptydd sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol	• Optometrydd gyda chymwysterau uwch • Orthoptydd gyda chymwysterau perthnasol
Archwiliad iechyd ocwlar (gyda phrawf ymledol)	• AMD gwlyb • Cyflyrau retina meddygol eraill • Glawcoma • Eraill yn unol ag angen clinigol	• Optometrydd • Orthoptydd sydd wedi cael hyfforddiant ychwanegol	• Optometrydd gyda chymwysterau uwch
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	• Meysydd golwg • Tonometreg cyffwrdd • Ffotograffau o'r retina • Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT)	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi • Optegydd Lensys Cyffwrdd • Orthoptydd	• Hyfforddiant priodol a threfniadau gweithredu safonol

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid?	Cymwysterau
		Cynorthwydd optometrig	
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	- I'w gwblhau ym mhob archwiliad - Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. - Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	Optometrydd	Optometrydd gyda chymwysterau uwch
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	- Gwella Ansawdd - PROMS - PREMS	- Optometrydd - Orthoptydd	Optometrydd gyda chymwysterau uwch

Mesur Canlyniadau Cleifon

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM)
Rheoli patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Casglu data i atal atgyfeirio pellach a pharhau i reoli cleifion mewn gofal sylfaenol.	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi. Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol.

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
	Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol (optometrydd â chymhwyster uwch/offthalmolegydd)		
Profiad o ansawdd da	Lefel gywir o sgiliau/hyfforddiant	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Mynediad at wasanaethau yn nes at gartref y claf			Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion
Gostyngiad yn y galw am wasanaethau mewn ysbytai.			Data gweithgaredd
Gwasanaeth o safon a ddarperir gan weithiwr			Datblygiad proffesiynol parhaus.

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
proffesiynol cymwys iawn.			Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) Lefel 4: Presgripsiynwyr Annibynnol

Ymarferydd uwch yn rheoli achosion acíwt

- **Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.**
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Wedi'i fwriadu ar gyfer mireinio/rheoli atgyfeiriadau uwch mewn gofal sylfaenol gyda disgwyliad o lefel uwch o reolaeth, triniaeth ac atal atgyfeirio.
- Wedi'i fwriadu i ddarparu gwasanaeth llygaid brys mewn gofal sylfaenol
- Isafswm cymhwyster: optometrydd sy'n rhagnodydd annibynnol
- Ymarferydd yn gallu gwneud diagnosis a phenderfyniadau ar driniaeth yn annibynnol
- Llunio cynllun rheoli.
- Adolygu cleifion bob hyn a hyn yn unol â chanllawiau NICE/canllawiau clinigol priodol eraill.
- Yn cyfeirio at Wasanaeth Llygaid mewn Ysbyty dim ond pan fydd y tu allan i gymwyseddau clinigol optometrydd sy'n bresgripsiynydd annibynnol/pan fydd angen triniaethau eraill.
- Nifer yr ymarferwyr uwch sy'n gysylltiedig â chlystyrau sydd â darpariaeth briodol i bob clwstwr (gan gynnwys pawb sy'n dymuno darparu gwasanaeth ac sydd â'r cymwysterau perthnasol).
- Mae cleifion yn cael mynediad at y gwasanaeth drwy atgyfeiriad gan optometrydd achrededig Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru (Rhyng-atgyfeiriad/atgyfeiriad rhwng practisau).
- Angen cynyddol am archwiliad clinigol, ymchwil a llywodraethu gan ymgorffori gwella ansawdd ym mhob elfen.
- Rhaid ystyried llwybrau atgyfeirio eraill h.y. adrannau damweiniau ac achosion brys, argyfwng llygaid neu feddyg teulu.

- Mae angen ystyried claf sy'n cysylltu'n uniongyrchol â phractis/lleoliad lle ceir ymarferydd uwch. Mae'r senarios uchod yn disgrifio archwiliad sy'n cael ei gynnal gan ymarferydd Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru ac yna atgyfeiriad am ail archwiliad gan ymarferydd â chymhwyster uwch.

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd	• Presgripsiynydd Annibynnol
Asesiad Eithriadol Lefel yr asesiad y disgwylir ei weld yn y clinig argyfwng llygaid.	• Cyn-ymledu • Llygad coch • Corffyn estron • Trawma • Glawcoma aciwt • Wfeitis ym Mlaen y Llygad • Holl gyflyrau segment blaen y llygad • Eraill yn unol ag angen clinigol • Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	• Optometrydd	• Presgripsiynydd Annibynnol
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	• Meysydd golwg (ailadrodd neu newid strategaeth) • Tonometreg cyffwrdd	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi	• Hyfforddiant priodol a threfniadau

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
	- Ffotograffau o'r retina - Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT) - Sganiau (drwy feddyg teulu/Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty - trefniadau lleol) - Profion Gwaed (drwy feddyg teulu/Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty - trefniadau lleol)	- Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptydd - Cynorthwydd optometrig	gweithredu safonol
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	- I'w gwblhau ym mhob archwiliad - Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. - Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	Optometrydd	Presgripsiynydd Annibynnol
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	- Gwella Ansawdd - PROMS - PREMS	Optometrydd.	Presgripsiynydd Annibynnol
Atal a llesiant			

Mesur Canlyniadau Cleifon

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM)
Rheoli patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Casglu data i atal atgyfeirio pellach a pharhau i reoli cleifion mewn gofal sylfaenol. Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol (optometrydd â chymhwyster uwch/offthalmolegydd)	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi. Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol.
Profiad o ansawdd da	Lefel gywir o sgiliau/hyfforddiant	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Gostyngiad yn nifer yr atgyfeiriadau i'r clinig llygaid mynediad cyflym (argyfwng llygaid). Targed 50%			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol (Cymru) Lefel 4 Archwiliad Dilynol gan Bresgripsiynydd Annibynnol:

- Yr optometrydd yw'r gweithiwr proffesiynol cyfrifol yn y llwybr gofal llygaid o hyd o ran cymeradwyo, ac mae'n goruchwyllo'r holl ganlyniadau ac yn gallu ystyried camau gweithredu a llunio cynllun rheoli priodol.
- Optometryddion i allu dirprwyo elfennau i optegwyr cyflenwi, optegwyr lensys cyffwrdd, orthoptyddion a staff nad ydynt yn staff proffesiynol ar hyd y llwybr gofal llygaid (Cyfeiriwch at yr adran uchod ynghylch dirprwyo ar dudalen 39).
- Wedi'i fwriadu ar gyfer atgyfeiriadau uwch mewn gofal sylfaenol gyda disgwyliad o lefel uwch o reolaeth, triniaeth ac atal atgyfeirio.
- Gwasanaeth i'w ddarparu gan ymarferwyr sydd â chymwysterau ychwanegol mewn presgripsiynu annibynnol.
- Nifer yr ymarferwyr uwch sy'n gysylltiedig â chlystyrau sydd â darpariaeth briodol i bob clwstwr (gan gynnwys pawb sy'n dymuno darparu gwasanaeth ac sydd â'r cymwysterau perthnasol).
- Mae cleifion yn cael mynediad at y gwasanaeth yn dilyn asesiad aciwt presgripsiynydd annibynnol Lefel 4 Gwasanaethau Offthalmig Cyffredinol Cymru (yn unol â band 3 Archwiliadau Iechyd Llygaid Cymru ar hyn o bryd)
- Angen cynyddol am archwiliad clinigol a llywodraethu gan ymgorffori gwella ansawdd ym mhob elfen.

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Hanes a Symptomau	• Yn unol ag angen clinigol • Ymgynghoriad tele-optometreg/fideo	• Optometrydd	• Presgripsiynydd Annibynnol

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
Archwiliad Ocular Problem llygaid yr oedd angen ymchwilio iddi ar frys, a allai fod angen apwyntiad dilynol wedi hynny.	• Ailasesu claf sydd â chyflwr aciwt 2 ar gyfer: • Llygad Coch • Wfitis • Tynnu corffyn estron • Fflachiadau/brychau/datgysylltiad lled-hylif o gefn y llygad (PVD) • Trawma • Llid y Cornea Ymylol • Crafiadau ar y cornea • Briwiau ar y cornea o darddiad anhysbys. • Cyflyrau ocular cronig (Canllawiau clinigol priodol) • Oedema macwlaidd systoid (CMO)/Oedema macwlaidd diabetig (DMO) • Eraill yn unol ag angen clinigol Nid yw'r rhestr yn gynhwysfawr	• Optometrydd	• Presgripsiynydd Annibynnol
Archwiliadau ychwanegol (yn unol â'r angen clinigol)	• Meysydd golwg • Tonometreg cyffwrdd	• Optometrydd • Optegydd Cyflenwi	• Hyfforddiant priodol a threfniadau

Cam ar y llwybr gofal llygaid	Yr elfennau i gynnwys	Pwy all gyflawni'r elfen o'r llwybr gofal llygaid	Cymwysterau
	- Ffotograffau o'r retina - Tomograffeg Cydlyniant Optegol (OCT) - Sganiau (drwy feddyg teulu/Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty - trefniadau lleol) - Profion Gwaed (drwy feddyg teulu/Gwasanaeth Llygaid mewn Ysbyty - trefniadau lleol)	- Optegydd Lensys Cyffwrdd - Orthoptydd - Cynorthwydd optometrïg	gweithredu safonol
Cynllun rheoli/asesiad o anghenion/cynllun gofal clinigol/asesiad risg.	- I'w gwblhau ym mhob archwiliad - Yn sail i'r asesiad o anghenion ar gyfer rheoli'r claf yn barhaus. - Man cychwyn ar gyfer archwiliadau dilynol.	Optometrydd	Presgripsiynydd Annibynnol
Adrodd/Casglu Data/Gwella Ansawdd	- Gwella Ansawdd - PROMS - PREMS	Optometrydd.	Presgripsiynydd Annibynnol

Mesur Canlyniadau Cleifon

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Y Claf			
Atal clefyd llygaid	Trafod a defnyddio holiadur fel rhan o hanes a symptomau	Newid ffordd o fyw	Mesur canlyniadau a adroddwyd gan gleifion (PROM)

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
Rheoli patholeg ocwlar	Archwiliad o iechyd llygaid. Casglu data i atal atgyfeirio pellach a pharhau i reoli cleifion mewn gofal sylfaenol. Atgyfeirio fel y bo'n briodol ar gyfer ymyrraeth arbenigol (optometrydd â chymhwyster uwch/offthalmolegydd)	Atal achos o golli golwg y gellir ei osgoi. Ymyrraeth ar gyfer cyngor a thriniaeth arbenigol.	Wedi'i gofnodi mewn cofnod clinigol.
Profiad o ansawdd da	Lefel gywir o sgiliau/hyfforddiant	Profiad a chanlyniad cadarnhaol	Datblygiad proffesiynol parhaus yn cael ei gyflawni a'i gofnodi gan ymarferydd gofal llygaid. Mesur profiadau a adroddwyd gan gleifion (PREM)
Y Bwrdd Iechyd			
Mynediad at ofal llygaid i holl breswylwyr y bwrdd iechyd	Offeryn casglu data		Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Adeilad diogel i gael mynediad at wasanaethau			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Rheoli heintiau'n ddigonol			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Llywodraethu gwybodaeth			Pecyn cymorth ansawdd mewn optometreg
Gostyngiad yn nifer yr atgyfeiriadau i'r clinig llygaid mynediad cyflym			Dadansoddiad ystadegol Archwiliad o ymarferwyr

Y canlyniad a ddymunir	Ymyrraeth	Y newid a gyflawnir	Mesur
(argyfwng llygaid). Targed 50%			

